

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İZLEM

politik ekonominin esaslari

P O L İ T İ K
E K O N O M İ N İ N
E S A S L A R I

İZLEM YAYINLARI

Yönetim ve redaksiyon

NURTEN AKARSU — S. GÜNAY AKARSU

EL KİTAPLARI DİZİSİ: 1

LEV LEONTYEV

ÇEVİREN : METE ERGİN

**POLİTİK EKONOMİNİN
ESASLARI**

İZLEM YAYINLARI

POLİTİK EKONOMİNİN KONUSU

Politik ekonomi hangi bilim kategorisine girer?

Politik ekonomi toplumsal bilimlerden biridir. Herhangi bir alanda çalışmaların başarılı olabilmesi için, o alanı kapsayan bilimin dayandığı kanunları tam olarak bilmek zorunludur. Bir metal arıtma uzmanı, hava basıncı ya da ocaklı yüksek fırınlarda geçen kimyasal ve teknolojik işlemler bilinmeden, demirin ya da çeliğin ergitilemeyeceğini kabul eder. Bir makine mühendisi, fizik kanunları hiçe sayılırsa mutlaka bunun cezasının çekileceğini bilir. Meyva yetiştiricisi, başarısının, bitkilerin büyümeleriyle ilgili botanik kanunları konusundaki bilgisine bağlı olduğunun farkındadır. Toplumsal faaliyet konusunda da durum aynıdır. Toplumsal faaliyet ancak, toplumsal gelişme kanunları ve bu kanunların yerli bir şekilde uygulanmasıyla ilgili tam bir bilgiye dayandığı zaman başarılı olur.

Toplum yaşayışı karmaşık ve çok yönlüdür; politikayı, ekonomiyi, kültürü, sanatı ve ideolojiyi içine alır. Çeşitli toplum bilimleri, toplum yaşayışının çeşitli yönlerini ele alır. Politik ekonomi, ekonomik yaşayışı inceler. Konusu, maddi üretim alanıyla ilişkilidir.

Politik ekonomi, üretimin hangi yanını inceler?

Üretimin iki yanı vardır: teknik ve toplumsal. Üretimin teknik yanını teknik bilimlerle doğa bilimleri inceler. Metal arıtma bilimi, metallerin filizlerden ergitilerek çıkarılması işlemini inceler, kimya bir çok endüstri kolunun bilimsel temelini meydana getirir v.b. Tarımsal üretimin teknik yönlerini agronomi (teknik tarım) inceler. Makine endüstrisinin gelişmesi fizik, kimya bilimleri yanısıra daha birçok başka teknik ve doğal bilimlerin en geniş çapta uygulanışına dayanır.

Bu bilimlerin tersine, politik ekonomi üretimin toplumsal yönünü, üretimin toplumsal sistemini ele alır.

Toplum yaşayışında üretimin tuttuğu yer nedir?

İnsanların yaşayabilmesi için besin, giyim, barınma ihtiyaçlarıyla daha başka ihtiyaçlarının giderilmesi gerekir. Bütün bu maddi nimetler kudret helvası gibi gökten yağmaz Bunları insanlar kendi emekleriyle üretirler. Üretim, insanların yaşamaları için gerekli maddeleri üretme amacıyla yaptıkları çalışmaları kapsar.

Üretim öyle bir ihtitadır ki, toplum onsuz varolmaz. İnsanlar bilimle, sanat ya da siyasetle uğraşmadan önce can alıcı ihtiyaçlarını doyurmak ve zorunlu ihtiyaç maddelerini üretmek zorundadırlar. Tarih boyunca kimi toplumsal örgüt biçimleri yerlerini başka biçimlere bırakmış, insanların yaşama şartları değişmiş, ama üretim her zaman için toplum varlığının temeli olarak kalmıştır.

Marksizmin toplumsal bilimde yaptığı devrimin esası nedir?

Marksizmin toplumsal bilimde yaptığı devrim, Darwin'in organik doğa biliminde yaptığı devrimle ölçüştürülebilir.

Darwin'e gelene kadar insanlar, organik dünyaya duran ve değişmez bir şey gözüyle bakıyorlardı. Darwinizm bu görüşe bir son verdi ve dünyada sürekli bir hareketin, sürekli bir değişimin yer almakta olduğunu gösterdi. Marksizm de toplumsal bilimde buna benzer bir devrim meydana getirdi. Toplumun değişmezliğine ve hareketsizliğine olan eski inancı kaldırdı, onun yerine, toplumsal gelişimin dizginlerini elinde tutan kanunlarla, bazı toplum biçimlerinin yerlerini başka biçimlere bıraktığını gösteren bir öğretiyi getirdi. Böylece, her bilimsel bilginin temellerinden biri olan, genel gelişme ilkesi, aynı şekilde toplumun incelenmesine de uygulandı.

Doğadaki ya da toplumsal yaşayıştaki süreçlere salt ve değişmez gözüyle baktığımız sürece, bunlar üzerine bilimsel bilgiler edinmemiz çok zordur. Ancak doğa ve toplumsal yaşayış olaylarına bir tip biçimlerin yerlerini başka tip biçimlere bırakacağı görüşü açısından; ileriye doğru sürekli bir sonsuz hareketin var olduğu görüşü açısından; eskinin kuruyup gideceği, onun yerine yenisinin çıkacağı görüşü açısından baktığımız zaman - ancak o zaman, belirli bir olaylar dizisini bilimsel olarak anlama yolu açılmış olur.

İnsanların yaşamaları ve toplumların varolmaları için gerekli maddi servetin üretilmesinin, bütün toplum yaşayışının temeli olduğu son zamanlarda gösterilmiştir. Tarihsel gelişim boyunca toplumsal sistem biçimleri yerlerini birbirine bırakır, ekonomik ve siyasal şartlar değişir, ama üretim, her insan topluluğunun varlığı için gerekli en belli başlı, en temelli ihtiyaç olma durumunu hep korur.

Marksizm'den öncekiler, tarihi idealist hareket noktalarından kalkarak açıklamaya çalışmışlardı. Onlar, «dünyayı fikirlerin yönettiği»ni ileri sürüyorlardı. Aslında, bu açıklama, gerçek bir açıklamadan vazgeçmek; so-

ruya cevap vermek yerine, sorudan kaçmak demek oluyordu. Marksizm bu konuda fikirlerin niye ortaya çıktığı sorusunu sordu ve bu soruya cevabı da yine kendi verdi. İnsan toplumunun tarihini bilmek ve toplumsal gelişmeyi yöneten nesnel kanunları bulmak için gerekli olan anahtar, insanların kafalarında ya da bu kafalardan çıkan fikirlerde değil, bütün insan faaliyetinin temelini meydana getiren nesnel üretim şartlarında aranmalıdır.

İnsanlar tarihlerini kendileri yaratırlar. Ama asıl önemli sorun, insanların, daha da önemlisi büyük insan yığınlarının faaliyeti ardındaki güdülerin ne olduğu dur. Bu güdülerini belirleyen nedir? Çelişik fikir ve umutların çatışmasına yardım eden nedir?

Şu ya da bu çeşit fikirlerin, şu ya da bu biçim toplumsal bilincin ortaya çıkış ve yayılış nedenlerinin kökü toplumsal oluşt, toplumsal maddi yaşayışın biçim ve şartlarındadır. Bu, fikirlerin insanlık tarihinde hiç bir rol oynamadığı anlamına mı gelir? Marksizm, ilerici fikirlerin toplum yaşayışında oynadığı büyük yaratıcı rolü, devrimci rolü inkâr etmek şöyle dursun, bunların oynadığı rolün iyice anlaşılabilmesi için gerekli anahtarları da sağlar. Fikirler, insan yığınlarının kafalarını avuçlarına aldığı zaman maddi bir güç haline gelir. Marksizm maddi üretim alanının, yani üretim faaliyeti alanının, toplumsal gelişmenin temeli olduğunu göstermiştir. Bütün toplumsal yaşayışta çalışmanın -maddi üretim alanının- gerçek yerini ve önemini ilk bulan Marksizm olmuştur.

Üretimin temel öğeleri nelerdir?

Antik çağların en eski dönemlerinden günümüze kadar, insanların üretim faaliyeti şartları çok büyük gelişmeler göstermiştir. İlk çağlarda insanların elinde taş ve sopa gibi en basit araçlar vardı. İnsanlar bu araçlarla ağaçlardan meyva düşürür, bitki köklerini çıkarır.

varlıklarını bu şekilde sürdürürlerdi. Günümüzde ise fabrika ve işletmelerde binlerce, on binlerce çeşit şey üretmektedirler.

İlkel çağlardaki insanların üretimleriyle, şimdiki çağ üretimi arasında ortak hiç bir şey yokmuş gibi görünebilir. Ne var ki, bilim, toplumların gelişmelerindeki bütün evrelerde (safha) üretimin üç esas öğeye her zaman ihtiyacı olduğunu ortaya koymuştur. Bu üç temel öğeden birincisi insanın çalışması (emek); ikincisi işlenen maddeler; üçüncüsü de çalışma araçlarıdır.

Çalışma, insanın bir amaca yönelmiş faaliyetidir. İşlenen maddeler, insan emeğinin uygulandığı her şeydir. Çalışma araçları, insanların işlenen maddeler üzerinde çalışırken yardımına başvurduğu şeylerdir.

Bu üç temel üretim öğesini daha ayrıntılı bir şekilde inceleyelim.

Hangi insan faaliyetine çalışma denir?

Çalışma bir insan faaliyetidir. Ama her insan faaliyeti çalışma değildir. Meselâ, insan işini bitirdikten sonra gazete ya da kitap okur, satranç oynar, müzik dinler, film seyreder. Bunların hepsi de çeşitli insan faaliyetidir, ama çalışma değildir.

Çalışma her şeyden önce, insan yaşayışı için gerekli şeyleri üretmeyi hedef tutan faaliyettir. İnsan, yaşamak için ihtiyaç duyduğu her şeyi, bir kural olarak, doğada hazır bulmaz. İnsanlar doğada bulunan şeyleri, kendi ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde değiştirirler. Barınma ihtiyacını karşılamak için ağaçları keserler, tuğla, çimento, çelik, harç ve başka yapı malzemeleri yaparak, bu malzemelerden evler kurarlar. Giyim ihtiyaçlarını karşılamak için insanlar hayvan besleyerek yün üretirler, yünü eğirir, dokur ve dikerler.

İnsanlar çalışmalarını ortaya koyarlarken kendi organlarını -ellerini, ayaklarını, beyinlerini kullanırlar. İnsanlar işte bu organlarının yardımıyla, kendi dışlarındaki doğanın maddelerini işlerler. İnsanlar doğanın cömertliğini bekleyemezler; yaşamaları için gerekli olan şeyleri elde etmek için faaliyetleriyle doğayı etkilemek zorundadırlar. İnsanların çalışma faaliyeti, insanoğlunun doğaya karşı mücadelesinin bir ifadesidir. Bu mücadelede insanlar, doğa güçlerinden -hayvanların gücünden, buhar gücünden, elektrik gücünden, kimyasal tepkilerin gücünden v.b. - yararlanıp, doğadaki maddeleri kendi amaçlarına uygun düşecek biçimde değiştirirler.

Toplum hayatında, maddi üretimin çeşitli alanlarında kullanılan insanların çalışmaları yanısıra, topluma yararlı başka faaliyet alanlarında kullanılan insanların çalışmaları da önemli bir rol oynar. Öğretmenlerin, doktorların, bilim adamlarının, sanatçıların çalışmaları, yönetimde ve kamu düzeninin korunmasında kullanılan çalışmalar işte bu cins çalışmalardandır. Toplumun bu kategorideki işçilerin çalışmalarına da ihtiyacı vardır.

Çalışma, insan yaşayışının doğal bir şartıdır. Bundan ötürü de insan yaşayışının bütün toplumsal biçimlerinde vardır. Tarih boyunca bir toplumsal sistemin yerini başka bir toplumsal sistem alır, ama çalışma faaliyeti toplumun varlığında hep gerekli bir ihtiyaç olarak kalır.

İşlenen maddeler nelerdir?

Daha önce, işlenen maddenin, insan çalışmasının uygulandığı her şey olduğunu söyledik. İşlenen maddeler doğanın sağladığı maddeler de olabilir, bir ön işlemden geçmesi gereken maddeler de olabilir.

Örnek olarak, maden kömürü ya da maden filizi çıkaran bir madenciye ele alalım. Madenci, maden kömü-

rünü ya da maden filizini parçalayarak yer yüzüne çıkarır. Maden kömürü ya da maden damarları, yani doğanın verdiği maddeler, böylece onun çalışmasının yarattığı maddeler olur.

Başka durumlarda işlenen maddeler, daha önce de insan çalışması uygulanmış maddeler olabilir. Meselâ madenci, maden kömürünü çıkardıktan sonra bu kömür, kok ve daha başka kimyasal maddeler elde edilmesinde ham madde olarak kullanılmak üzere kok fabrikalarına yollanır. Demir cevheri çıkarıldıktan sonra, demir ve çelik elde etmek için ergitilmek üzere demir-çelik fabrikalarına yollanır. İş bununla da bitmez: elde edilen metal ondan sonra makine fabrikalarına yollanır, bu fabrikalarda, elde edilen metalden makineler v.b. yapılır.

Şu halde, bir ve aynı madde çeşitli işlemlerden geçebilir. İşlemlerin her evresinde o maddeye insan çalışması uygulanır ve her evrede madde, işlenen madde olarak yer alır.

Daha önceki bir çalışmanın ürünü olan işlenen maddeye ekonomide ham madde denir. Dolayısıyla her ham madde işlenen bir maddedir, ama her işlenen madde bir ham madde değildir.

Madenleri ve sularıyla toprak, evrensel bir işlenen maddedir. Doğa, içinde tükenmez işlenen madde hazineleri saklıyan dev bir depodur. İnsanlara düşen, bu işlenen maddeleri toprağın altından, denizlerin, okyanusların dibinden emek harcıyarak çıkarmaktır. Maden filizleri toprağın altından böyle çıkarılır, balık denizde ya da ırmakta böyle yakalanır v.b.

Dünyanın serveti, madenleri, toprakları, iklimi, insan toplumunun sahip olduğu doğal şartların topudur. Bu doğal şartlar çok yavaş değişmekle birlikte, bunların insanlar tarafından kullanılma usülleri oldukça

hızlı değişir. Bu doğal kaynakların insan toplumları tarafından kullanılış biçimi her şeyden önce, teknolojik gelişme düzeyine dayanır.

Meselâ maden kömürü damarları binlerce yılda bile esaslı bir değişikliğe uğramaz. Oysa kömür damarlarının toplumda oynadığı rol, çok kısa bir süre içinde büyük çapta değişmiştir. Bu tabakalar eski çağlar şöyle dursun, yakın çağlarda bile işlenmemiş, kuyuların açılmasına ise geçen yüzyılın son yarısında başlanmıştır.

Üretimin öbür doğal şartları bakımından da durum aynıdır. Daha yakın zamanlara kadar hiç bir ekonomik önem taşımayan doğal kaynakların bir çoğu, şimdi geniş çapta işletilmektedir. Çok yakın zamanlara kadar, alüminyum hidroksit (alüminyum üretiminde kullanılan cevher) hiç kullanılmazdı. Şimdi ise bu cevheri taşıyan yataklar harıl harıl işletilmektedir. Çok yakın zamanlarda, atom enerjisinin kullanılma yollarının bulunuşu dolayısıyla, uranyum cevherleri bulunan yataklar geniş çapta işletilmeye başlanmıştır.

Çalışma araçları nelerdir?

Daha önce de belirtildiği gibi, çalışma araçları, insanların işlenen maddeler üzerinde çalışmak için yardımına başvurdukları araçlardır.

Bu araçlar basit kaldığı sürece, bunların oynadıkları rol de kolayca anlaşılabilir nitelikteydi.

El mamulleri üretiminde durum böyleydi. Meselâ, ayakkabıcıyı ele alalım. İşlediği madde deri, çalışma araçları da biz, falçata v.b. idi. Bunlar, ayakkabıcının deriyi işlemek için - deriyi kesmek, dikmek v.b. için yardımına başvurduğu araçlardır.

En karmaşık, en yeni makinelerle donatılmış, geniş çapta üretim yapan modern endüstri için de durum aynı

dır. Dev bir yüksek fırın, bir çok işi birden gören metal işleme makinesi, otomatik taşıma şeridi, ya da bir kimya fabrikasının karmaşık araçları -bütün bunlar, işlenen maddeleri işlemekte ve bu maddelerden mamul meydana getirmekte kullanılan çalışma araçlarıdır.

Eskiden toprak, çalışma araçlarının elde edildiği en büyük kaynaktı. İlk insanlar, çeşitli işlerde kullandıkları taşları toprakta bulurlardı. Daha sonraki çağlarda, insanların kendi yaptıkları çalışma araçları daha büyük bir rol oynamaya başladı; pek tabii, insanlar bunları doğada buldukları şeylerden meydana getiriyorlardı.

Çalışma aletleri ya da el aletleri, çalışma araçlarının en önemlileridir. Bunlar mekanik aletler, makineler, çeşitli araçlardır ve üretim bunların yardımıyla yapılabilir. Üretimin niteliğini belirleyen şey, çalışma araçlarının bu bölümüdür. Aletlerdeki herhangi bir gelişme, eskilerinin yerini yeni aletlerin alması, insanların doğa üzerindeki egemenliğini artırır.

Daha geniş anlamda, üretim işlemi için gerekli maddi şartların tümü, çalışma araçlarıdır. Bu çalışma araçları içinde en önemli yeri ise, yapı, kanal, yollar v.b. gibi şeylerin üretim aracı olduğu gibi, evrensel bir çalışma aracı da olan toprak tutar.

Üretim araçları nelerdir?

Üretim işlemini eğer sonuçları, yani ürünleri bakımından inceleyecek olursak, görürüz ki, gerek çalışma araçları, gerek işlenen maddeler, üretim araçlarını meydana getirmektedir.

Bir ve aynı nesne hem bir emek ürünü olabilir, hem de başka bir üretim işleminde üretim aracı rolü oynayabilir. İşte bundan ötürü de, ürünler sadece bir sonucu değil, aynı zamanda üretim işlemlerinde gerek-

İ bir ögeyi temsil eder. Şu ya da bu nesnenin bir ham madde mi bir çalışma ya da üretim aracı olarak mı iş gördüğü, o nesnenin üretim işleminde tuttuğu yere, bu işlemde oynadığı role bağlıdır. Bu bakımdan maden kömürü hem kömür madeninde uygulanan bir çalışma ürünüdür, hem de kok kömürü çıkarmaya yarayan fırının ham maddesidir. Bir dokuma tezgâhı hem bir makine fabrikasında uygulanmış bir çalışmanın ürünüdür, hem de bir dokuma fabrikasında çalışma aracıdır.

Üretim araçları, insan çalışması tarafından harekete geçirilmedikleri sürece, durağan bir yığından başka şey değildir. Kömüre insan çalışması uygulanmadığı sürece kömür yer altında kalır; makinelere insan çalışması uygulanmadığı sürece, makineler işlemez. Üretim araçlarının işlevlerini yapabilmeleri, yani üretimin gereklerini yerine getirebilmeleri için zorunlu olan şart, insan emeğinin hareket haline geçmesidir. Bunun tersi olursa, yani üretim araçları, hareket halindeki insan emeğinin etkisi dışında kalırsa, bu üretim araçları da hareketsizliğe ve az çok hızlı bir yokoluşa mahkûm olurlar: maden kömürü yatakları kendi kendine tutuşur, makineler paslanır, yapılar yavaş yavaş dağılır. Bu bakımdan her türlü üretim işleminde en önemli öge insanın çalışması, yani insanın kendisidir.

İnsan çalışmasının belirgin özellikleri nelerdir?

Edebiyatta karıncaların arıların, örümceklerin, kunduzların ve başka böceklerle, hayavanların yaptıkları «işler» üzerine pek çok şey okuruz. Bu böcek ve hayvanların meydana getirdikleri eserlerin güzellik ve incelikleri halk sanatına, büyük yazarların ve şairlerin eserlerine geçmiştir. Bazı bilginler insanların toplumsal yaşayışlarını hayvanlar dünyasının genel biyolojik kanunlarıyla açıklamaya çalışmışlardır. Bu bilginler böyle yapmakla, insanların «çalışmalarıyla» bir karıncanın ya da bir kunduzun çalışması arasına bir eşit işareti çek-

miş oluyorlar. Oysa hayvanların ve böceklerin yaptıkları işler, ne kadar karmaşık görünürse görünsün, insanların yaptıkları işlerden temelli olarak ayrılır. Hatta aslında, hayvan ve böceklerin çalışmasıyla insanların çalışmaları arasında ortak hiç bir şey yoktur. Hayvanlar en karmaşık, en ince hareketleri bile içgüdüsel olarak yaptıkları halde, insan çalışması, bilinçli olarak seçilmiş belli bir amaca yönelir. Çalışma, yalnız insana vergi bir belirgin özelliktir.»

İnsan çalışmasının bellibaşlı iki belirgin niteliği vardır: birincisi, insanların çalışması önceden belirlenmiş bir amacın gerçekleştirilmesine yönelmiş bilinçli bir faaliyettir; ikincisi de, ister istemez çalışma araçları üretimiyle bağlıdır.

Bu iki nitelik, birbiriyle sıkı sıkıya bağlıdır. İnsan çalışmasını bilinçli bir faaliyet haline getiren şey, başlangıçta ilkel de olsa çalışma araçlarının üretilmesidir. Aslında da üretim araçları, insan çalışmasını, hayvanların çeşitli hareketlerinden ayıran biricik şeydir. XVIII yüzyıl yazarlarından birisi haklı olarak, insanın alet yapan hayvan olduğunu söylemiştir.

İnsanın hayvanlar dünyasından çıkışı sürecinde çalışmanın oynadığı rol ne olmuştur?

İnsan yaşayışının en temelli zorunluluklarından birincisi çalışmadır. Hatta bir bakıma, insanı yaratan şeyin çalışma olduğu söylenebilir.

1925 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Dayton şehrinde heyecan uyandıran bir yargılama görüldü. Scopes adında genç bir öğretmen, ağır bir suçla itham ediliyordu: bu öğretmen öğrencilerine, insanın maymundan geldiğini söylemişti. Savcının iddianamesinde şöyle deniliyordu: eğer insan maymundan geliyorsa, Tanrı'nın rolü nerde kalıyor? Tanrı'nın insanı kendi su-

retinde yaptığını söyleyen İncil yalan mı söylüyor? Böylece Scopes, dine karşı gelmekle suçlandırılıyordu.

Oysa genç öğretmen, daha yıllarca önce bilimin reddedilmez bir kesinlikle ortaya koyduğu şeyi tekrar etmiş olmaktan başka bir şey yapmış değildi.

İnsanın hayvanlar dünyasından çıkışı, yüz binlerce yıl içinde oldu. Bu uzun ve son derece karmaşık sürecin bütün evrelerinde çalışma her zaman en önemli rolü oynadı. İnsanın ataları - yüzbinlerce yıl önce yaşayan, insana benzer, son derece gelişmiş maymunlar - taş ve sopa kullanabiliyorlardı. Bugün biz de, bir maymunun eline bir sopa alarak, bir meyva ağacından meyva düşürdüğünü görebiliriz. Maymunlar kendilerini saldırıdan korumak için bazen taş da atarlar.

Buna göre, taş ve sopanın kullanılışı, insanı hayvan atalarından ayırdeden bir nitelik olamaz.

İnsanı maymun atalarından ayırdeden şey, çalışma araçlarının üretilmesinin başlamasıdır. Bir hayvan da eline taş ya da sopa alabilir. Ama sadece kaba bir şekilde yontmak suretiyle de olsa, taştan, bilinçli olarak seçilmiş belirli bir amaca hizmet edebilecek bir aleti yalnız insan yapabilir. Şimdiye kadar, en ilkelinden de olsa, taştan bıçak yapabilen bir maymun görülmemiştir. İnsanın, hayvanlar dünyasından çıkarak onlardan kendini ayırması, önce en kaba biçimleriyle, çalışma aletlerinin üretilmesi ile başlar.

İnsanın organları ve bu organlar içinde en çok da eller, çalışma süreci içinde gelişmiş, mükemmellik kazanmıştır. Sağlam nedenlere dayanarak, insan elinin sadece bir çalışma organı olmayıp, aynı zamanda o çalışmanın ürünü de olduğunu söyleyebiliriz. Anlaşılabilir, anlam taşıyan konuşmanın ortaya çıkmasına çalışma yol açmıştır. İnsana benzer maymunun beyni üzerinde önce çalışma, sonra da anlam taşıyan konuşma birer kamçı rolü oynamışlar ve maymunun beyni bu kamçıların etkisi altında yavaş yavaş insan beyni haline gelmiştir.

İlkel insan toplumuyla, bu ilkel insan toplumunun çok uzun bir gelişme süreci sonunda içinden sıyrılıp çıktığı maymun sürüsü arasındaki temelli ayrılık, çalışma idi.

Maymun sürüsü, bulunduğu yerdeki, eline geçirebildiği bütün besinleri yer bitirir, oradan oraya dolaşarak, hazır besin bulabileceği yerler arar, bununla yetinirdi. Maymunlar, bulundukları yerde doğanın verdiği fazlasını çıkarabilme yeteneğinden yoksundular. Oysa insan, çalışmasıyla doğayı faal olarak etkiler ve doğadan, kendisine yararlı olan şeyleri gittikçe daha fazla çıkarır.

Başka bir deyimle, hayvan sadece dış doğayı kullanırken, insan değişiklikler getirerek; kendi gücünü derece derece doğaya kabul ettirip, doğanın gücü üzerine egemen kılarak, doğayı kendi amaçlarına hizmet etmeye zorlar. İnsanla öteki hayvanlar arasındaki en temelli ayrılık budur ve insan bunu tamamiyle çalışmaya borçludur.

Çalışmanın toplum yaşayışında tuttuğu yer nedir?

Çalışma sayesinde hayvan durumundan çıkabilen biricik canlı varlık insandır. Hayvanlar dünyasıyla insan toplumu arasındaki en köklü, en temelli ayrılık, hayvanlar en gelişmiş evrelerinde yaşamaları için gerekli şeyleri toplamaktan ileri gidemezken, insanların bunları üretebilir oluşudur. İnsan, kendisi hiç karışmadığı takdirde doğanın bir başına yaratamayacağı şeyleri üretir.

İnsanoğlunun en can alıcı ihtiyaçlarının doyurulmasını hedef tutan üretim, insanlık tarihinin en önemli faaliyetidir. Üretim, insanların başka tiplerdeki bütün faaliyetlerinin maddi temelini meydana getirir.

Çalışma sadece insanoğlunu hayvanlar dünyasından çıkaran bir işlem değil, aynı zamanda insanların nes-

nel olarak birbirlerine bağlı bulunduğu grupların yani toplumun meydana gelmesinin de nedenidir. İnsanoğlunun üretim faaliyeti, doğaya karşı mücadelesi her zaman su ya da bu toplumsal ilişkiler çerçevesi içersinde geçer. Bu ilişkilerin temelini çalışma meydana getirir. Çalışma faaliyeti insanları, çeşitli hacim ve karakterde toplumsal gruplar olarak bir araya getirir. Bu bakımdan çalışma, insan toplumunun dayandığı temeldir.

Zorunlu ihtiyaç maddelerinin üreticisi olarak çalışmanın oynadığı rol nedir?

Çalışma, insan yaşayışı için gerekli bütün maddî ve kültür servetlerin üreticisidir. Zorunlu ihtiyaç maddeleri genellikle çalışma ürünleridir. İnsan zorunlu ihtiyaç maddeleri içinde ancak bir kaç tanesini doğada hazır olarak bulur. Meselâ, insanın susuzluğunu giderinceye kadar içebileceği pınar suyu bunlardan biridir. Ne var ki, insanoğlunun yaşayabilmek için ihtiyaç duyduğu sayılamıyacak kadar çok şey çalışmayla yaratılır. Bu şekilde insanlar, doğanın verdiği şeylere kendi çalışmalarıyla uygulamış olurlar. Eski iktisatçılardan biri haklı olarak şöyle demişti: «Servetin anası doğa, babası çalışmadır.»

Her çalışma ürünü, iki cins emeği gerektirir. Birincisi, doğrudan doğruya bir mamulün meydana getirilişinde harcanan emek, ikincisi de daha önceden, o mamulü yapmakta kullanılan üretim araçlarını yaratırken harcanan emek. Meselâ bir ayakkabı fabrikasında her çift ayakkabıya hem o ayakkabı fabrikasında çalışan işçilerin emeleri, hem de deri, kösele, kömür, elektrik gücü, ayakkabı makineleri ve daha bir çok şey üreten başka kuruluşlardaki işçilerin emekleri harcanmıştır. Buna göre her mamul, bir doğrudan doğruya olan, yaşayan emeği, bir de birikmiş, maddeleşmiş emeği içine alır.

Üretimin ilerleyişi neyle ifade olunur?

Üretimin ilerleyişi iş prodüktivitesi, yani iş verimliliğiyle ifade olunur.

İş verimliliğini, her zaman biriminde, meselâ belirli süreli bir çalışma saati ya da çalışma günü içinde üretilen mamul miktarı, ya da belirli bir mamulün elde edilmesi için harcanan zaman belirler. Üretim işlemi geliştikçe, her mamul biriminde harcanan iş zamanı miktarı düşer. Pek tabii ki, toplam emek sarfı, yani hem yaşayan emek sarfı, hem de maddeleşmiş emek sarfı hesaba katılmaktadır.

Üretim gelişip, iş verimliliği arttıkça herhangi bir mamuldeki yaşayan emeğin payı azalırken, maddeleşmiş emeğin payı yaşayan emeğe oranla artar. Ne var ki, toplam emek azalır.

İş bölümü nasıl gelişmiştir?

Toplumsal ilk evrelerinde insanların işlerinin verimliliği çok düşüktü; aletler ilkeldi; ama yine de daha o zamanlardan, iş bölümünün başlangıçları ortaya çıkmaya yüz tutmuştu. Bu, cinsiyete ve yaşa göre belirlenen bir iş bölümüydü. Erkekler avcılık ediyor, kadınlar yenir bitkileri topluyor, çocuklar da ellerinden geldiği kadar yardımcı oluyordu.

Üretim geliştikçe, toplumsal iş bölümü meydana çıkmaya başladı. İnsanların çalışma faaliyetleri çeşitli dallara ayrıldı. Tahıl yetiştirmeye daha elverişli bölgelerde yaşayan insan toplulukları toprağı işlemeye başladılar; başka bölgelerde ise hayvancılıkta uzmanlaştılar. El zanaatlerinin ortaya çıkışı iş bölümününü şiddetle kamçılardı. Esnaf çömlekçilikte, metal işçiliğinde, silâh yapımında, değirmencilikte uzmanlaştı.

Teknolojinin ilerlemesi, üretim araçlarının gelişmesi daha derin toplumsal iş bölümüne yol açmıştır. Endüs-

tri tarımdan ayrılmıştır. Önce endüstrinin kendi içinde eskiden bir arada bulunan işlemlerin birbirinden ayrılması sonucu, yeni dallar ortaya çıkmıştır. Makine ilk ortaya çıktığı zaman bunların yapımı sadece bir dalı temsil ediyordu. Aynı kuruluş, çeşitli tipte makineler yapıyordu. Makinelerin yayılışıyla birlikte tek olan makine endüstrisi, birbirinden bağımsız çeşitli dallara - mekanik aletler, el aletleri, güç makineleri, metalürji makineleri, tekstil makineleri; ayakkabı, besin, tarım alanlarında ve daha başka alanlarda kullanılan makinelerin yapımı olarak - ayrıldı.

Üretici güçler nelerdir?

Herhangi türden bir üretim için, üretim araçları ve halkın çalışma gücü en gerekli, en temelli iki öğedir. Bu iki öğenin tümünün toplamı, toplumun üretim güçlerini meydana getirir.

Toplumlar gelişmelerinin her evresinde belirli üretim araçlarına ve çalışma gücüne sahiptir. İnsanlık tarihi içinde üretim araçları, ilk insanların taş ve sopasından, modern dev fabrikalara kadar upuzun bir gelişme yolundan geçmiştir. Üretim araçlarıyla birlikte insanın çalışma gücü de gelişmiştir.

Çalışma gücü, bir insanın çalışma yeteneğidir. Bu, bir insanın, onu çalışmaya yetenekli kılan fizik ve zihin niteliklerinin tümüdür. Tarih boyunca insanın çalışma gücü hiç değişmeden kalmamıştır. Bir ilkel insanı, hatta bir Orta Çağ adamını zamanımızın şartları içine koyabilseydik, o adam günümüzün işçisinden çok daha büyük fiziksel güce sahip olduğu halde, XX. yüzyıl makineleri karşısında aciz kalırdı. Üretimin ve üretim araçlarının gelişmesiyle insanların da yetenekleri gelişir ve insanlar yeni yeni üretim ustalıkları kazanırlar. Bugünkü işçinin modern makineleri işletmekte kazandığı ustahğa, değil yüzyıllarca önceki, daha kırk, elli yıl önceki işçiler sahip değillerdi.

Üretim, insanoğlunun doğayla mücadelesidir. Bu mücadelede insanlar doğayı gittikçe daha fazla kendilerine bağımlı kılarlar. Üretim araçlarının gelişmesi ve ıslâhı çalışma gücünün artması hep, insan toplumunun gücünün doğa üzerindeki egemenliğinin de arttığına bir işarettir. Toplumun üretici güçlerinin belirli evrelerdeki gelişme düzeyi, insanın doğa üzerindeki egemenliğinin göstergesidir.

Daha önce de gördüğümüz gibi, herhangi bir üretim işleminde kesin rolü oynayan şey, yaşayan insan emeği dolayısıyla insanın kendisidir. Toplumun temel üretici gücü, çalışan insanın kendisi, yani doğrudan doğruya üretenler sınıfıdır.

Üretim ilişkileri nelerdir?

İnsanlar üretime hiç bir zaman bir başına girmezler. Toplum dışında bir insanın üretim yapabilmesi, bir arada yaşayan ve birbirleriyle konuşan insanlar olmaksızın konuşma dilinin ortaya çıkabilmesi kadar imkânsızdır.

Bundan iki yüzyıl kadar önce yazılmış olup da, bugüne kadar gerek gençlerin, gerek yetişkinlerin büyük bir zevkle okudukları ilgi çekici bir roman vardır. Bu, Robinson Crusoe'nun serüvenlerinin hikâyesidir. Robinson'un bindiği gemi, okyanusun uzak bir köşesinde batır. Bir mucize eseri yalnız Robinson kurtulur ve ıssız bir adaya ulaşır. Burada Robinson, bir başına yaşama şartları içinde hayatını düzene koymakta mucizeye varan marifetler gösterir. Yavaş yavaş çeşitli besin elde etme yollarını öğrenir: toprağı kazar, tahıl eker, keçi avlar, meyva toplar. Kendine bir konut kurar, elbise ve çanak, çömlek yapar.

Robinson Crusoe bir başına yıllarca yaşar. Günün birinde bir yerliyi ölümden kurtarır, Cuma adını verdiği bu yerli onun uşağı, sadık kölesi olur.

Bu roman, insanlığın geçmişiyile ilgili bazı görüşleri sanatkârane bir şekilde işlemete ve ortaya koymaktadır. Bu görüşlere göre, çok eskiden insanlar bir başlarına yaşamışlar ve doğayla mücadeleyi bir başlarına öğrenmişlerdir. Sonra, daha güçlü olanlar, zayıfları ve az gelişmişleri kendi buyrukları altına almışlar. Efendiler ve köleler işte bu şekilde ortaya çıkmış. Bazı XVIII. yüzyıl düşünürleri insan toplumunun asıllarını bu şekilde kafalarında canladırılmışlardır. Ne var ki, bir romanda hoşla giderek okunan bu düşüncelerin bilimsel açıklama yönünden savunulabilir hiç bir yanı yoktur. Aslında, insanlığın çocukluğu ile Robinson Crusoe'nun yaşayışı arasında en ufak bir ortaklaşa şey bulunmamaktadır.

İlkel insan, bugünün insanından çok daha büyük bir fiziksel güce sahip olmasına rağmen, çevresindeki doğa karşısında zayıf ve acizdi. Onu her adımda, pusuya yatmış korkunç tehlikeler bekliyordu. Yeryüzünde, bugün kazılar sayesinde kemikleri ortaya çıkarılan dev gibi yırtıcı hayvanlar vardı. İlkel insan, o korkunç kılıç dişli kaplanın ya da dev gergedanın karşısında ne yapabiliyordu? İnsan için biricik kurtuluş yolu, topluluk halinde yaşamaktı. İşte o yüzden, insanlar hiç bir zaman tek başına yaşamış değillerdir. İnsanlar öteden beri topluluklar halinde yaşamış ve çalışmışlardır.

Tarihsel gelişmenin bütün evrelerinde, üretim toplumsal bir nitelikte olagelmıştır. Üretimi her zaman, küçük ya da büyük çapta toplumlar, insan toplulukları yapmıştır. Üretim süreci içinde insanların birbirleriyle bir takım ilişkileri olur. Bunlar üretim ilişkileri, ya da üretimdeki insanların ilişkileridir.

Toplumda, insanlar arasındaki üretim ilişkileri rastgele olmayıp, kesin bir sistem biçimindedir. Eğer toplum, işçilerin kapitalistler tarafından çalıştırılmasına dayanıyorsa, bu toplumda gelişmiş bir para tedavülü, bankalar, borsalar v.b. bulunduğunu hiç çekinmeden söyleyebiliriz. Her belirli üretim ilişkisi, kendisine tekabül

eden başka bir üretim ilişkisiyle bağlıdır ve bunların tümü belirli bir sistemi meydana getirir.

Belirli her üretim ilişkileri sisteminde en kesin rolü, toplumun esas sınıfları arasındaki üretim ilişkileri oynar. Meselâ kapitalist sistemde en önemli rolü oynayan, burjuvaziyle, proleterya arasında üretim ilişkileridir.

Üretim ilişkilerinin tümü, toplumun ekonomik yapısını meydana getirir. Toplumsal bilincin çeşitli biçimlerini karşılayıp adli ve politik üst yapının üzerine kurulduğu temel işte budur. Bir toplumun ekonomik yapısı, o toplumda geçerli olan üretim ilişkileri sistemidir. Derebeyliğin, kapitalizmin ya da sosyalizmin ekonomik yapısından söz ederken, bundan ötürü her birindeki üretim ilişkilerini gözönünde tutuyoruz.

Toplumdaki üretici güçlerle, üretim ilişkileri arasında varolan bağlar nelerdir?

Toplumun üretici güçleri, belirli üretim ilişkilerinin, üzerinde meydana çıktığı ve yükseldiği temeldir. İnsanlar arasındaki şu ya da bu üretim ilişkileri boş bir noktada, bir boşlukta değil, toplumun üretici güçlerinin belirli evrelerinde ortaya çıkar.

Üretim ilişkileri ortaya çıktıktan sonra, üretici güçlerin gelişmesi üzerinde son derece etkileyici olur.

İnsanlık tarihinde, toplumun üretici güçlerinin gelişmesinin belirli evrelerinde ortaya çıkan üretim ilişkileri bir süre için bu üretici güçlerin daha da gelişmesine yardımcı olur. Ama bir zaman gelir ki, üretici güçler belirli üretim ilişkilerinin sınırlarını zorlayarak, bu sınırların dışına taşar. Böylece, üretici güçlerin gelişmesinde bir fren rolü oynayan eski ilişkilerin yerlerini, üretici güçlerin daha fazla gelişmesine yol açan yeni üretim ilişkileri, zamanla alır. Bu tip üretim ilişkilerinden başka bir tip üretim ilişkilerine geçiş, toplumsal bir değişim sonucu olur. Toplumsal değişim, modası geçmiş üre-

tim ilişkilerini ortadan kaldırır ve daha yüksek düzeydeki üretici güçlere uygun daha yüksek düzeydeki üretim ilişkilerinin gelişmesine yolu açar.

Üretim tarzı nedir?

Üretim tarzı hem toplumun üretici güçlerini, hem de halkın üretim ilişkilerini kapsar. Belirli bir üretim tarzından söz ettiğimiz zaman, bir insan toplumunun gelişmesinin belirli bir evresindeki üretici güçlerle, üretim ilişkilerini gözönünde tutarız. Kapitalist üretim tarzı, sosyalist üretim tarzı v.b. derken, bu anlamda konuşuruz.

«Üretim tarzı» teriminin başka bir de «sosyo-ekonomik oluşum» terimi kullanılır. Sosyo-ekonomik oluşum denilince genellikle akla sadece belirli bir toplumun üretim tarzı gelmez, aynı zamanda, o toplumu öteki toplumlardan ayıran özel nitelik ve başlıkların tamamı - ekonomik ve politik sistemi, geçerli ideoloji biçimleri v.b. - gelir.

Tarihte belli başlı hangi üretim tarzları biliniyor?

Tarih içinde belli başlı beş üretim tarzı bilinmektedir: ilkel üretim tarzı, kölelik üretim tarzı, derebeylik üretim tarzı, kapitalist ve sosyalist üretim tarzları.

İlkel üretim tarzı, sınıf öncesi bir toplumdur. Kölelik sistemi, derebeylik ve kapitalizm, insanın insan tarafından çalıştırılması esası üzerine kurulmuş çeşitli toplum biçimleridir.

İnsanın insan tarafından sömürülmesinin esası nedir?

İnsanın insan tarafından sömürülmesi demek, bir kısım insanların, başka insanların alın teriyle yaşaması,

yani, üreticinin yarattığı artık ürünü sömürücü sınıfın kendine maletmesi demektir. İşçi sınıfının asgari ihtiyaçları için gerekli olanın çok üstünde olan tüm artık ürünler toplamı, sömürücülerin kendi emekleriyle kazandırdıkları gelirlerini meydana getirir.

Toplumlar içinde belli başlı üçü - kölelik, derebeylik ve kapitalizm - birbirinden en önce, üretim araçlarına sahip olanlarla, üreticiler, yani, toplumun servetinin tümünü yaratan işçi sınıfı arasındaki ilişkilere göre ayrılır. Bu üç toplumun içinde de en temelli üretim ilişkileri, sınıf ilişkileridir.

İnsanın insan tarafından sömürülmesi ezelden beri var mıydı?

Eski Roma'da ezilenler, ezenlere karşı ayaklandıkları zaman, egemen sınıfı savunulardan biri şu benzetmeyi yapmıştı: «İnsan toplumu insan organizmasına benzetilebilir.» İnsan organizmasında bütün öteki bölümleri yöneten bir beyin, bütün işleri gören eller ve bütün besini sindiren bir mide vardır. Bunun gibi toplumda da bir yandan bütün işleri görecektir insanlar bulunurken, bir yandan da ötekileri yönetecek ve ötekilerin emeklerinin ürünlerini tüketecek insanların bulunması gerektir.»

Oysa aslında ilkel toplum tarihi bize göstermektedir ki, insan ırkı yüzbinlerce yıl sınıf farkı, sınıf sömürüsü ve baskı nedir bilmeden yaşamıştır. İnsanlar bir arada çalışmışlar ve çalışmalarının zaten azıcık olan ürünlerini birlikte tüketmişlerdir. O çağlarda insan çalışması artık ürün meydana getiremiyordu. Eğer bir kısım insan hiç çalışmadan sadece başkalarının alın teriyle yaşamaya kalksaydı, o başkaları da yaşayamazdı.

İnsanın insan tarafından sömürülüşü ancak ilkel toplumun dağıldığı, insanların çalışması sadece yaşayışı sağlamak için gerekli olan asgari ihtiyacın üstünde bir artık ürün verebilmeye başladığı zaman ortaya çıkmıştır.

Kapitalizmin gelişmesini, bu sistemin içinde var olan çözümlenemez çelişmelerin kaçınılmaz surette derinleşmesi, en önemlisi, proleterya ile burjuvazi arasındaki çelişkilerin büyümesi izlemektedir.

Tarih boyunca insanlar doğa üzerindeki güçlerini son derece arttırmış, geliştirmişlerdir. Ama insanın insan tarafından sömürülmesi esasına dayanan toplumsal sistemle sahip ülkelerde çalışan insanlar, mevcut toplumsal ilişkilerin baskısı altında yaşarlar. Bu ilişkiler, kapitalist ülkelerdeki halk çoğunluğunun, insanın doğa üzerindeki gücünün artmasının sağladığı nimetlerden yararlanmalarını önler.

Üretim tarzındaki değişiklikler nereden ileri gelir?

Üretim tarzları, insan gücünün doğa üzerindeki egemenliğinin yayılışına işaret eden, toplumdaki üretici güçlerin artmasıyla birlikte gelişir. Üretici güçlerin gelişmemesi, üzerinde üretim tarzının geliştiği bir üretim tarzının yerini daha ileri bir üretim tarzına bıraktığı alandır.

Üretici güçlerin gelişmesinde en alçak düzeyi ilkel toplum temsil ediyordu. İkel, insan, doğayla mücadelede karşılaştığı güçlüklerin ağırlığı altında eziliyordu. İlahi üretimi ve hayvancılığın başlamasıyla birlikte ilkel toplum, yerini köleliğe bıraktı.

Köle toplumundaki üretici güçler, modern görüş açısından son derece geri olmakla birlikte, ilkel toplum dönemindeki üretici güçlere oranla çok daha gelişmiş bulunuyordu. Taştan aletler yerlerini metal aletlere ve daha çok, demirden yapılmış aletlere bırakmıştı. Köle toplumunda el sanatları ve tarım, ağır olmakla birlikte ilerlemeler gösteriyordu.

Köleliğin yerini derebeylik sistemi alınca, üretim güçlerinin gelişmesi için biraz daha büyük bir imkân doğdu. Toprak köleleri (serfler), öbür kölelerden farklı

olarak, çalışmalarının sonuçlarıyla bir dereceye kadar agiliydiler. İnsanoğlunun doğa üzerindeki gücü derebeylik sistemi döneminde biraz daha arttı, ama süreç sona derece ağır oldu. Derebeylik çağının sonlarına doğru mal mübadelesi gelişti, denizasıırı ticaret başladı ve halkı el zanaatleriyle, ticaretle uğraşan şehirler ortaya çıktı. Derebeylik ilişkileri, yeni üretici güçler için bir engel haline geldi ve bir burjuva ihtilâli, derebeyliği ortadan kaldırdı.

Kapitalizm, üretici güçleri geçmişte düşünölemiycek bir hızla geliştirdi. 150-200 yıl içersinde insanın doğa üzerindeki gücü akıl almayacak kadar arttı. Geniş çapta makine endüstrisi ortaya çıktı ve hızla yayıldı. XIX. yüzyıl buhar çağı oldu. XX. yüzyıla girerken, elektrik gücü geniş çapta kullanılmaya başlamıştı. Eletkrikle buharın kullanılışı ve bir çok makinelere uygulanışı, insanın çalışmasını çok kolaylaştırdı, üretim gücünü artırdı. Ne var ki, kapitalist sistem altında teknolojik ilerlemelerinin meyvaları yanısıra, bütün bu servetleri yaratınların daha beter sömüröldüğü, daha beter bir güvensizlik içinde bulundukları bir gerçektir.

Günümüzde dünya yeni bir teknolojik ihtilâlin eşiginde bulunuyor. Atom enerjisinin barışçı amaçlarla kullanılışı, üretimin tamamiyle makinleştirilip, otomatikleştirilmesi, kimyasal üretimin, özellikle yapay (suni) maddelerin üretiminin geniş çapta artışı, bütün bunlar, üretici güçlerin gelişmesinde yeni bir aşamaya işaret etmektedir. Gerçekten de teknolojinin gelişmesi ve çalışmanın kolaylaşması sayesinde toplumun servetini kat kat arttırabilmesi ve halkın yaşama ölçüsünü hızla yükseltmesi için sınırsız imkânlar ortaya çıkmaktadır. İhtivarlıktan eli ayağı tutmaz hale gelen kapitalizm artık, bilim ve teknolojinin harikulâde başarılarını insanların yararına olarak, barışçı amaçlara uygulayabilme yeteneğinden yoksun olduğunu gittice daha belirli bir şekilde göstermektedir.

Toplumsal gelişmenin doğal süreci böylece basitten karmaşığa, aşağıdan yukarıya doğru, ileri giden bir hareket biçimi almaktadır. Her sosyo-ekonomik oluşum toplumun tarihsel gelişmesinde belirli bir aşama ve bu aşamaların her biri, kendisinden öncekinden daha yüksek idi. İlk toplum dağıldığı zaman, köle toplumuna geçiş, ileri doğru bir hareketti. Kapitalizm, derebeyliğin yerini aldığı zaman, ilerici bir toplumsal sistemdi.

Politik ekonominin konusu nedir?

Politik ekonomi, daha önce de belirtildiği gibi, üretimin toplumsal sistemini inceler. Bu bilimin konusunu şimdi daha kesin olarak formüleştirebiliriz; şöyle ki: üretimin toplumsal sistemi, toplum gelişmesinin her evresinde insanlar arasında görülen üretim ilişkilerinin toplamıdır.

Politik ekonominin, insanlar arasındaki üretim ilişkilerini incelemesi olgusu, bu bilim kolunun üretici güçlerle ilgilenmediği anlamına gelmez. Üretici güçler, üretim ilişkilerini son derece etkiler ve bazı üretim ilişkilerinin yerlerini başka üretim ilişkilerine bırakmalarına yol açar. Üretim ilişkilerinin gelişmesini belirleyen şey, üretici güçlerdir. Buna karşılık, her üretim ilişkileri biçimi de üretici güçlerin gelişmesi üzerinde son derece etkili olur.

Üretim ilişkilerini ortaya çıkaran, buna karşılık kendi de bu üretim ilişkilerinin sınırları içinde gelişen üretici güçleri gözönünde bulundurmazsak, üretim ilişkilerini gereğince anlayamayız. Meselâ, kapitalizmin belirgin özelliği olan şeyi, yani üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyi görmezlikten gelirsek, kapitalist sistemdeki üretim ilişkilerini hiç bir zaman gerektiği gibi anlayamayız. Aynı şekilde, sosyalist toplumda üretim ilişkilerinin, sosyalist toplumun üretici güçlerini geliştirmekte oynadığı rolü gözönünde bulundurmazsak, sosyalist üretim ilişkilerini de iyice anlayamayız. Böylece,

politik ekonomi, üretim ilişkilerini bunların üretici güçlerle olan ayrılmaz ilintisi içinde inceler.

Toplum gelişmesinin çeşitli evrelerindeki maddî servet üretim ve dağılımını yöneten kanunları açıklayan politik ekonomi bize, insan toplumu tarihinin çok cepheli tüm sürecini anlayabilmemiz için gerekli olan anahtarları sağlar.

Politik ekonomi, kapitalist toplumdaki sınıf mücadelesine ilişkin en yakın sorunları ele alır. Politik ekonomi, çeşitli sınıfların maddî durumlarıyla doğrudan doğruya bağlı olan hususları ele alır. Politik ekonomi kapitalist ekonominin temel sınıflarının can alıcı çıkarları üzerinde etkili olur. Daha da önemlisi, politik ekonomi, bu toplumun varlığı sorusunu ortaya atar ve bu sorunun çözümünü verir.

Marksizm, politik ekonomide köklü bir değişim yapmıştır; bu bilimi ta temelinden, yani konusu üzerine olan anlayıştan değiştirmiştir. Marksizmden önce gelenler mal, para, sermaye, kâr ve benzerlerini nesneler arasındaki ilişkiler, nesnelerin özünde bulunan şeyler olarak görürlerdi. Marksizm bu görüşün yanlışlığını savundu. Marx, burjuva iktisatçılarının nesneler arasındaki ilişkiler diye gördüğü şeylerin, insanlar arasındaki ilişkiler olduğunu ileri sürdü. Politik ekonominin incelediği ekonomik fenomenin özünü, işte insanlar arasındaki bu üretim ilişkileri meydana getirir

Çağımızda politik ekonominin önemi nedir?

Toplumların ekonomik kanunlarını ortaya çıkaran politik ekonomi, yalnız bir toplumun varlık şartlarını değil, aynı zamanda onun gelişme eğilimini de inceler. nenin nesi olduğunu araştırır.

Ekonomik kategori nedir?

Politik ekonomi, ekonomik yaşayışın fenomenlerini inceler. Bu fenomenlerin her birinin kendine özgü bir niteliği, özelliği vardır. Aynı zamanda bir çok fenomenlerden meydana gelen fenomen grupları da kesin ortak niteliklere sahiptir. Bilim, meselâ, sayısız mal mübadelesini gözlemlemek suretiyle, malı ekonomik bir fenomen olarak karakterize eden özellikleri tesbit eder. Bilim, parayla ve paranın çeşitli zamanlarda, çeşitli insan toplulukları arasındaki tedavülüyle ilgili sayısız verileri inceliyerek, her paranın özünde var olan ortak nitelikleri tesbit eder. Dolayısıyla politik ekonomi bilimi, her ekonomik fenomeni genelleştirilmiş biçimi içinde inceler.

Politik ekonominin ele alıp incelediği ekonomik fenomenlerin genelleştirilmiş ifadelerine ekonomik kategoriler denir. Meselâ, para kategorisi dediğimiz zaman aklımızdan şu ya da bu miktarda bir parayı, ya şu ya da bu belirli para cinsini geçirmeyiz. Para kategorisi dediğimiz zaman, paranın bütün somut tip ve biçimleri içinde var olan nitelik ve özellikleri kastederiz. Özel bir tek ekonomik kategori olarak paranın, meselâ mal ya da kapitalden ayrılan bu ortak niteliklerini tesbit etmekle, politik ekonomi, paranın bellibaşlı tip ve biçimlerini çözümler ve her bir tipin kendine özgü niteliklerini tespit eder.

Marksizm, ekonomik kategorilerin, insanlar arasındaki üretim ilişkilerinin kuramsal ifadesinden başka bir şey olmadığını savunur. Burjuva iktisatçıları, meselâ kapitalin, belirli nesnelerin - yapıların, malzemelerin makinelerin, ham maddelerin v.b. - kesin toplamı olduğunu iddia ederler. Marksizm bütün bu nesnelerin üretim araçları olduklarını, bunların ancak belirli toplumsal ilişkiler yoluyla, yani özel mal haline gelip de sahipleri tarafından işçileri sömürmede kullanıldıkları zaman bir kapital halini aldıklarını ileri sürer. Bu görüşe göre

kapital bir nesne değil, toplumsal ilişkidir Kapitalistlerle işçiler arasındaki toplumsal ilişki işte budur. Bu toplumsal ilişki nesnelerle bağlıdır; nesneler içinde somutlaşır, yani üretim araçları içinde maddi nitelik kazanır, ama kendisi bir nesne değildir.

Ekonomik kategoriler sabit midir?

Hayır; ekonomik kategoriler ne sabittir, ne de ebedî. Ekonomik kategoriler de, ifade ettikleri üretim ilişkileriyle mahiyet bakımından aynı olup, tarihsel olarak geçicidirler.

Ekonomik kategorilerin tarihsel olarak geçici mahiyetini ilk ortaya çıkaranlar, Marksizmin kurucuları olmuştur. Bu buluş, Marx'la Engels'in politik ekonomide yaptıkları devrimin esaslı bir yönüdür.

Politik ekonomide Marksizm'den öncekiler için kapitalizmin - değer, ücret, kapital gibi - ekonomik kategorileri, kendi görüşlerine göre her toplumun kendi içinde var olan değişmez ve ebedî kategorilerdi. Pek tabiidir ki, bu iktisatçılar, içinde ne kâr ne de kapital ne de ücret bulunan bir toplumun bir vakitler var olduğunu bilecek kadar, eğitim görmüş kimselerdi. Ne var ki, onlar, eski burjuva iktisatçılarının düşüncesine uygun olarak toplumun gerçek gelişmesinin ancak kapitalist sistemle, bu sistemin kendinde var olan ilişkilerin ortaya çıkıp gelişmesiyle birlikte başladığını kabul ettiklerinden, kâr, ücret ve kapitalin bulunmadığı o eski toplumu ilkel bir evre sayarak bu evrenin dikkate alınmaması gerektiğini ileri sürenler.

Ekonomik kanun neye derler?

Ekonomi biliminin bellibaşlı görevi, toplumun gelişmesini yöneten kanunları açıklamaktır.

İnsanlar çevrelerindeki dünyayı bilimlerin yardımıyla tanırlar. Bu dünya hem doğayı, hem de toplumsal ya-

sayısı içine alır. Doğanın ya da toplumsal yaşayışın şu ya da bu alanını inceleyen herhangi bir bilim, kendi alanında işleyen kanunları tanımayı, bilmeyi amaç edinir. Bilim için kanun, fenomenlerin kendi aralarındaki ilişkilerin özüdür. İnsanlar dış dünyayı tanıdıkça, bu dünyayı tümüyle ya da parça parça yöneten kanunları da daha tam olarak anlarlar. Doğa kanunlarını bilmek, insanların eline, doğanın kör güçlerini kendine bağımlı kılmak ve bunları kendi çıkarına kullanmak için çok kuvvetli bir araç verir. Toplumsal yaşayış içinde işleyen kanunları bulmak da insanlara, ancak bu kanunları bilmek sayesinde mümkün olan pratik faaliyet için bir zemin kazandırır.

Bir ekonomi kanunu, ekonomik süreçler ve fenomenlerin iç ilişkilerinin esasıdır. Ekonomi biliminin koyduğu kanunlar, ekonomik yaşayış fenomenlerinin iç ilişkilerini, bunların belirli şartlar altında birbirleriyle olan karşılıklı ilişkilerini yansıtır.

Ekonomi kanunlarının mahiyeti nedir ?

Ekonomi kanunları nesnel mahiyettedir. Bu, ekonomi kanunlarının insanların iradeleri ve bilinçlerinden bağımsız olarak var oldukları anlamına gelir. Daha da fazlası, bu kanunların insanların iradelerine, bilincine ve niyetine bağlı olması şöyle dursun, insanların irade, bilinç ve niyetlerini bu kanunlar belirler.

Ekonomi kanunları tarihsel bir karakter taşırlar. Politik ekonomi, tarihsel maddeyi, yani sürekli olarak değişen maddeyi inceler. Politik ekonomi esas itibarıyla tarihsel bir bilim olduğundan, her şeyden önce her üretim tarzının kendine özgü kanunlarını, aynı zamanda da her üretim tarzı içinde işleyen genel kanunları inceler. Dolayısıyla toplumun gelişmesini yöneten belirli birtakım genel kanunların var olduğunu kabul etmenin, kapitalizmin ekonomik kanunlarını her toplumun ebedi

ve değişmez kanunları olarak kabul etmek gibi bilime aykırı bir yorumla hiç bir ortak yanı yoktur.

Belirli sosyo-ekonomik oluşumlara ait ekonomi kanunları tarihsel bakımdan geçici mahiyettedirler: bu kanunlar belirli bir tarih dönemi içinde işlerler, ondan sonra yerlerini başka kanunlara bırakırlar. Kanunların yerlerini birbirlerine bırakması, nesnel gelişme sürecinin bir sonucudur. Ekonomik şartların değişmesiyle eski kanunlar geri çekilir ve yeni ekonomik şartlar temeli üzerinde yeni ekonomi kanunları yükselir.

Toplumsal üretim sürecinin temel ögeleri nelerdir?

Toplumsal üretim süreci, üretimin kendisini, yani, dağılım, mübadele ve tüketim gibi başka ögeler yanısıra ürünün yaratılmasında da doğrudan doğruya rol alan insanların faaliyetini kapsar.

Bir ürün ortaya çıkarıldıktan onra dağıtılmak, mübadele edilmek ve tüketilmek zorundadır. Üretim, dağılım ve tüketim her türlü toplumda var olduğu halde, ürünlerin kendilerini üreten aynı ekonomi içinde tüketildikleri doğal ekonomide mübadele yoktur. Politik ekonomi, tüketimin toplumsal rolünü, onun toplumsal yönünü -yani halk, grup ya da sınıf tüketiminin mahiyetini belirleyen toplumsal ilişkiler yönünü - inceler.

Ne cins tüketimler vardır?

Bir toplumda yaratılan bütün ürünler, insanların iltiyaçlarını karşılama amacıyla düşünülmüşlerdir. Ne var ki, ürünler bu amaca çeşitli yollardan hizmet ederler: bazı ürünler doğrudan doğruya tüketilir, bazıları da üretim aracı olarak kullanılır. Bu şekilde bütün ürünler iki bölüme ayrılır: üretim araçları ve tüketim maddeleri. Bir çok durumda ürünün amacını önceden belirleyen, doğrudan doğruya o ürünün mahiyeti olur: meselâ, her türlü makine ancak üretim aracı olarak kullanılabilece-

ği halde, elbise, ayakkabı ve ekmek sadece tüketim malları olarak kullanılabilir. Ne var ki, bazı ürünler hem doğrudan doğruya tüketim, hem de üretim amacıyla kullanılabilirler. Meselâ, hem evleri ısıtma ve aydınlatmada, hem de fabrikalardaki makineleri çalıştırmada kullanılan kömür ve elektrik bu cins ürünlerdendir.

Buna uygun olarak da, birbirinden ayrı iki tür tüketim vardır. Birincisi doğrudan doğruya tüketim, yani, toplum üyelerinin çeşitli ihtiyaçlarını gidermek amacıyla malların doğrudan doğruya kullanılışı; ikincisi de üretici tüketim, yani malların, daha başka üretimde bulunmak amacıyla şu ya da bu cins üretim aracı olarak kullanılışı.

Kaç türlü dağılım biçimi vardır?

Üretilen mallar, bireyler arasında, gruplar arasında ve sınıflar arasında dağılır. Ne var ki bu dağılımdan önce olmuş bir başka dağılım vardır; o da üretim araçlarının dağılımıdır. Meselâ kapitalist toplumda üretim araçları bir tekel meydana getirecek, yani sadece ufak bir kapitalistler grubunun elinde bulunacak tarzda dağılır. Sosyalist sistemde tam tersine, üretim araçları toplumun elindedir.

Üretilen malların dağılışı şekli, tamamiyle, üretim araçlarının dağılışının mahiyetine bağlıdır. Kapitalist sistemde üretilen mallar, üretim araçlarının sahiplerinin elindedir ve dolayısıyla işçiler kapitalistler tarafından güvensizlik içinde yaşamaya, zorluklar içinde yaşamaya mahkûm edilmişlerdir demektir.

Üretim, dağılım, mübadele ve tüketim arasındaki ilişkiler nelerdir?

Üretim, mübadele, dağılım ve tüketim birbirinden ayrı bağımsız süreçler değil, bütün olarak bir tek toplumsal üretim süreci içinde başka başka öğelerdir.

Üretim çok yönlü ekonomik yaşayışın temelidir. Bir ürün her şeyden önce üretilmek zorundadır; ancak

üretildikten sonra mübadele edilebilir, dağıtılabılır ve tüketilebilir. Mübadele ve dağılım, üretim ve tüketim arasında, aracı süreçlerdir. Tüketim, tamamlayıcı ögedir. Üretim, üretilen malların mübadelesi olmadan yapılabılır; bununla birlikte, mübadele, üretim olmaksızın yapılamaz. Dağılım ve tüketim her toplumsal sistemde yer alabilir, ama toplumsal üretim biçimine dayandığından dağılım ve tüketimin mahiyeti değişir.

Öbür ögeler arasında üretim başrolü oynar. Ne var ki, bundan, öteki ögelerin üretim sürecinde hiç bir önem taşımadıkları sonucunu çıkarmak yanlış olur. Bir bütün olarak tek toplumsal üretim sürecinin çeşitli cepheleri arasında karşılıklı ilişkiler vardır ve bu ilişkilerde her zaman için kesin rolü üretim oynar.

Politik ekonominin konusu belirli bir toplum biçimi içindeki maddî üretimdir. Öteki süreçlerin mahiyetini toplumsal üretim kanunları da belirler. Meselâ, üretim kapitalist sistemde yapılmışsa, ürün, burjuva piyasası kanunlarına uygun olarak mübadele edilir; düşük ücretler işsizlik v.b. dolayısıyla işçi sınıfındaki tüketimin en düşük düzeyde bulunduğu kapitalist düzenin kanunlarına uygun olarak dağılır. Kendiliğinden meydana gelen örgütlenmemiş mübadele, üretim araçlarının özel mülkiyetinde bulunmasına dayanan bir işbölümünün bulunduğunu gösterir. İşçi sınıfı tarafından yapılan tüketimin hacmini ve mahiyetini, bunların üretim süreci içindeki bağımlı rolleri belirler.

Üretim süreci, böylece, bütün ekonomik yaşayışın temelidir. Üretim, dağılım, mübadele ve tüketim, bir bütünün parçalarıdır. Bu bütün içinde üretim hem kendine hem de öteki ögelere hakimdir.

Üretimin ekonomik yaşayışta, öteki ögelere oranla belirleyici rol oynadığını kabul etmek, üretim, dağılım, mübadele ve tüketim arasındaki karşılıklı ilişkileri görmezlikten gelmek demek değildir. Üretimin belirleyici

rol oynadığı anlayışı, bu karşılıklı ilişkilerin gerçek mahiyetini anlamakta bir anahtar olmuştur. Buna karşılık üretimin baş rolü oynadığı görmemezlikten gelinse ve ekonomik yaşayışın öteki öğelerinden biri - dağılım, mübadele ya da tüketim - ön plana alınsa, ekonomik fenomenlerin gerektiği gibi anlaşılabilmesi imkânı kapatılmış olur.

Tüketimi, mübadeleyi ya da dağılımı kilit noktası gibi gören, bilime aykırı birçok politik ekonomi kuramlarının boşluğu, üretimden başka herhangi bir öğenin kilit noktası olarak alınmasının, ekonomik fenomenleri gerektiği gibi anlamayı engelliyeceğini açıkça göstermiştir.

Üretimin belirleyici rol oynadığı görüşünün, politik ekonominin konusunu anlamak bakımından taşıdığı önem nedir?

Mübadele ve dağılımın mahiyetini belli bir üretim tarzı belirlediğine göre, toplumsal üretim ilişkilerini inceleyen politik ekonomi, aynı zamanda dağılım ve mübadele ilişkilerini de inceler.

Politik ekonomi, insan toplumunun tarihsel gelişmesinin çeşitli evrelerinde üretim ve mübadeleyi yöneten kanunları inceleyen, çeşitli insan toplumlarında üretim ve ürün mübadelesi şartlarını, biçimlerini ve bu ürünlerin bu şart ve biçimlere uygun dağılım yöntemlerini araştıran bilimdir.

Politik ekonomi, gelişmekte olan tarihsel üretim tarzlarının bilimi olarak, çeşitli toplumsal ekonomi sistemlerinin temel kavramlarıyla her sistemin temel özelliklerini ortaya koyar.

Üretimin kesin rol oynadığını kabul ederek yola çıkan marksist politik ekonomi, ekonomi tarihini kesin dönemlere ayırmıştır. Bu dönemler, insanlığın tüm ekonomi tarihinin ayrıldığı, toplumun gelişmesindeki (daha önce sözünü ettiğimiz) beş esas evreye dayanır.

Burjuva politik ekonomisi, insanlığın ekonomik gelişmesini değişik bir biçimde dönemlere ayırmaya çalışır. Meselâ, politik ekonomide «tarih okulu» diye bilinen grup, üç evre öne sürer: doğal ekonomi evresi, para ekonomisi evresi ve kredi ekonomisi evresi.

Bu tip döneme ayırmalar, üretimin gelişmesine değil, mübadelenin gelişmesine dayanmaktadır. Doğal ekonomi, mübadelesi bulunmayan bir ekonomidir; para ekonomisi, para yardımıyla gerçekleşen oldukça gelişmiş bir mübadeleye sahip bulunan bir ekonomidir; kredi ekonomisi ise, mübadelenin alabildiğine yayılıp derinleşerek kredi ilişkilerini ve kredi işlemlerini doğurduğu bir gelişme evresine ulaşmış bir ekonomidir.

Para ve kredi ekonomileri, bilindiği gibi, hem kapitalist, hem de sosyalist sistemde vardır.

Üretimin kesin rol oynadığını kabul etmek, böylece, araştırmacı için, insanlığın ekonomik gelişmesinin uzun tarihi içinde yolunu izini kolaylıkla bulmasını, bu gelişmenin nedenlerini ve yürütücü güçlerini anlamasını, aynı zamanda bu gelişmenin eğilimlerini önceden görmesini sağlayacak güvenilir bir pusuladır.

KAPİTALİST EKONOMİ SİSTEMİ

Kapitalizm nasıl doğdu?

Sözde, çok çok eski zamanlarda dünyada değişik eğilimde insanlar yaşarmış. Bunların bazıları çalışkan ve tutumlu, bazıları da tembel ve ziyankârmış. Çalışkan ve tutumlu olanlar yavaş yavaş servet biriktirirken, ötekilerin elinde mal diye bir şey kalmamış. İşte toplumun zenginler ve yoksullar, kapitalistler ve işçiler diye ikiye bölünüşü böyle olmuş.

Gerçek tarihte, bu gibi masallara yer yoktur. Aslında kapitalizm başka bir sömürü sisteminin üzerine, yani de-rebeylik sistemi üzerine gelmiştir. Kapitalizmi, gelişmesinin hareket noktasını, bir kısım insanı mahvederken, bir kısım insanı zenginleştiren rekabetiyle birlikte ufak emtia üretimi meydana getirmiştir.

Çalışmalarının ürünlerini mübadele eden ufak üreticiler ekonomisine basit emtia üretimi denir. Bunun kapitalizmle, önemli bir ortak niteliği vardır: bu da kapitalizm gibi, üretim araçlarının özel mülkiyette bulunmasına dayanır. Bu yüzden de kaçınılmaz olarak, kapitalizmi yetiştirir.

Basit emtia üretimi aynı zamanda da, kapitalist üretimden esaslı bir şekilde ayrılır. Basit emtia üretimi, basit üretim araçlarına sahip olan ufak emtia üreticilerinin kişisel çalışmalarına dayanırken, kapitalizm, hiç bir üretim aracına sahip bulunmayan ve bu araçların sahipleri tarafından, yani kapitalistler tarafından ücretli işçilerin geliştirilmesine dayanır. Kapitalizm, geliştikçe, basit emtia üreticilerini ortadan ya kaldırır, ya da onları ücretli işçi haline getirir.

Burjuva devleti, yani egemen sınıfların sömürülen yığınları zorlama organı, kapitalizm tarihinde çok önemli bir rol oynamıştır. Apaçık haydutluklar, fetihler, insanları köle haline getirmeler, her türlü hile ve dolandırıcılık - derebeylik sisteminin dağılışı sırasında kapitalizmin doğumu ve gelişmesi için gerekli koşullar işte bu saydığımız yollar içinde yaratıldı.

Kapitalizmin ortaya çıkış şartları nelerdir?

Kapitalizmin var olabilmesi için, birbirine karşı iki sınıfın bulunması gerekir; bu sınıflardan biri burjuvazi, öbürü de proleterya'dır.

Buna göre, kapitalizmin yükselişi için iki temel şart gereklidir : ¹⁰ bir azınlığın elinde servetin birikmesi; ²⁰ kişisel bakımdan özgür olmakla birlikte üretim araçlarından ve geçim olanaklarından yoksun bulundukları için çalışma güçlerini satmak zorunda kalan emekçiler.

Kapitalizmin zaten var olduğu yerde, toplumun bir- birine karşı iki sınıfa ayrılmasını bu sistemin kanunları önceden belirler: kapitalistler zenginleştikçe zenginleşirken, işçi sınıfı da yoksullaştıkça yoksullaşır. Ama mal, mülk sahibi kapitalistlerle, mal, mülk sahibi olmayan proleterya kapitalist üretimin başlangıç noktasında da vardı. Kapitalizm için tarihsel bakımdan gerekli olan şartlar, kapitalist birikimden önce olması dolayısıyla ilkel birikim adı verilen bir süreç biçiminde yer almıştır.

İşçi sınıfı nasıl ortaya çıktı?

Kapitalizmin gelişmesinden önce, derebeylik çağında üretim köylüler ve zanaatkârlar tarafından yapıyordu. Başlıca uğraşı tarım, başlıca üretim aracı da topraktı. Köylüler toprağa bağlıydılar ve büyük toprak sahipleri tarafından sömürülüyorlardı. Köylülerin varlıklarını basit aletler -saban, orak ve bir kaç baş sığır- meydana getiriyordu. Derebeylik, kişisel bakımdan bağımlı olup da üre-

tim araçlarına, en önemlisi de köylülerin elinde bulunan ve babadan oğula kalan toprağı işleme hakkına sahip bulunan üreticilerin sömürülmesi esasına dayanıyordu. Bu üreticinin, ücretli işçi olabilmek için önce doğrudan doğruya kişisel bağımlılığından koparılması gerekiyordu. Üretici, kapitalist boyunduruğuna koşulmak için, derebeyinin boyunduruğundan koparılmak zorundaydı.

Bazı iktisatçılar madalyonun bir yüzünden söz ederler; sadece, kapitalizmin toprak köleliğini ortadan kaldırdığını ortaya koyarlar ve bundan dolayı kapitalizmi överek, burjuva sisteminin özgürlük ve adalet sistemi olduğunu ileri sürerler. Bunu ileri sürerken, madalyonun öbür yüzünü bile görmezlikten gelirler.

Bir üretici ancak, üretim için gerekli şeylerden «koparıldığı», yani bağımsız olarak çalışma fırsatından yoksun bırakıldığı zaman ücretli işçi haline gelebilir. Kapitalizm için, üreticinin, derebeylik zamanında sahip bulunduğu üretim araçlarından yoksun bırakılması şarttır.

Dolaysız üreticilerin üretim araçlarından yoksun bırakılması ve toprağın köylülerin elinden alınması tüm ilkel birikim sürecini kapsamıştır. Derebeyliğin çöküşü sırasında, toprak köleliği çeşitli ülkelerde birbiri arkasından kaldırıldı. Ne var ki, köylülerin derebeylerinin boyunduruğundan koparılmaları yanı sıra, en aşağı bunun kadar önemli bir başka «koparılış» daha yer aldı: köylüler, işledikleri ve üzerinde yaşadıkları topraktan da «koparıldılar.» Köylülere sadece, derebeylik zamanında geçimlerini sağlayan toprağın küçük bir bölümü (o da çoğunlukla hacizli olarak) bırakıldı. Bu suretle ortaya çıkan işsizler ordusu köyden şehirlere akın etmeye ve kapitalistlerin ihtiyacı olan ücretli işçiler yığını meydana getirmeye başladı.

Başlangıç halindeki kapitalizme, serbest işçi sağlayan sürecin izlediği genel yol bu olmuştur. Bu gidiş, çeşitli ülkelerde başka başka olmakla birlikte gidişin esas yönü ve özü her yerde aynıydı.

Köylüleri topraksız ve evsiz proleterya haline getiren aynı yöntemler, ufak bir halk grubunun elinde mal olarak muazzam toprakların toplanmasına yol açmıştır.

Kapital nasıl doğdu?

Küçük bir grubun elinde büyük toprakların bulunması, kapitalist üretimin gelişmesi için yeter değildi. Bir kaç kişinin elinde, mübadele yoluyla herhangi bir üretim aracı ya da şartı haline çevrilebilecek para biçiminde, büyük bir servetin toplanması gerekiyordu.

Bir kaç kişinin elinde büyük servetin toplanması olayı, büyük coğrafi keşifler çağında (XV. — XVI. yüzyıllar) büyük bir hız kazandı. Amerika keşfedilir keşfedilmez, bu ülkeye servet avcıları akın etti. Bunların akını, özellikle Amerika'da altın ve gümüş bulunduktan sonra arttı. Avrupa devletleri, bütün bahtsızlıkları değerli maddelere sahip bulunmak olan zengin ülkeleri, yağmalayan, soyan çapulcu alayları yolladılar.

İlkel kapital birikiminin belli başlı yollarından biri de eşit şartlar altında yürütülmeyen sömürge ticaretiydi. Hollandalılar, İngilizler ve Fransızlar, o çağlarda zengin bir ülke olan Hindistan'la ticaret yapmak için özel Doğu Hindistan kumpanyaları kurdular. Bu kumpanyalar kendi hükümetlerinin desteğini sağladıkları gibi, bunlara sömürge malları ticaretinde tekel imtiyazı da verilmişti.

Avrupa'da, özellikle de İngiltere'de ilkel kapital birikimini sağlayan en büyük kaynaklardan biri zengin deniz aşırı ülkelerin yağmalanmasıydı. İngiliz, daha sonra da Fransız burjuvazisi, yüzyıllar boyunca yabancı ülkeleri yağmalayarak, sömürgelerde çapulculuk ederek hesapsız servet biriktirdiler. Her yerde hükümetler, bir kaç kişinin elinde büyük servetlerin toplanmasına yardımcı oldu.

Kapitalizmin incelenmesinde bir ticarî malın çözümlemesinin oynadığı rol nedir?

XIV. yüzyılda ortaya çıkan kapitalizm, XIX. yüzyıla girerken hızla gelişmeye başladı.

Kapitalist toplumda malların büyük bölümü satılmak üzere üretilir. Doğrudan doğruya tüketim için değil de mübadele için, yani piyasada satılmak için yapılan bir ürüne politik ekonomide ticarî mal adı verilir.

Çalışma ürünlerinin, meydana getirildikleri aynı ekonomi içinde tüketildiği doğal üretimin tersine, mübadele için, satış için yapılan üretime ticarî mal üretimi denir.

Önüme toplum yaşayışının en girift bir tablosunu almış olan politik ekonomi bilimi, her şeyden önce en basit ilişkileri meydana çıkarır.

Kapitalist ekonomide en basit ilişki, ticarî mal mübadelesidir. İşte bu yüzdendir ki, ekonomi bilimi, kapitalizmi incelemeye, ticarî malın çözümlemesinden başlar. Bu çözümleme, kapitalist üretim tarzının bu en basit fenomeni, «hücre» içinde, kapitalist toplumun çelişkilerinin bütün oğlucuklarını (embriyon) meydana çıkararak bu toplumun gelişmesini de, çelişkilerini de başından sonuna kadar izler.

Ticarî mal üretiminin ortaya çıkış şartları nelerdir?

Ticarî mal üretimi, toplumdaki iş bölümü esası üzerinde doğar ve gelişir. Bununla birlikte, bu iş bölümünün, ticarî mal üretiminden önce de var olduğunu biliyoruz. Toplumsal iş bölümü bir çok ilkel toplulukta gelişmişti. Her toplulukta zanaatkarlar - demirciler, çömlekçiler, değirmenciler v.b. - vardı. Bu zanaatkarlar topluluğun ihtiyaçlarına hizmet ederlerdi. Onların bu hizmetleri ne karşılık toplum da onların geçimini çiftlik ürünleriyle sağlardı.

Doğal bir ekonominin, ticarî mal ekonomisi haline dönüşmesi için iş bölümü yanısıra gerekli olan çok önemli bir başka şart daha vardır. Bu da, üretim araçlarının özel ellerde bulunmasıdır. Bir zanaatkâr toplumun bir üyesi olmaktan çıkıp da, kendi üretim araçlarının sahibisi olduğu zaman, kendi çalışmasının ürünlerini satar.

Şu halde, ticarî mal üretiminin ortaya çıkması için gerekli olan şartlar 1° toplumsal iş bölümü ve 2° üretim araçlarının özel ellerde bulunmasıdır.

Bir ticarî malın sahip bulunduğu nitelikler nelerdir?

Bir çalışma ürününün ticarî bir mal olabilmesi için her şeyden önce bir insan ihtiyacını karşılaması gerekir. Çalışma ürününün bir ihtiyacı karşılaması onu faydalı kılar. Her çalışma ürününün bu niteliği onu bir fayda değeri haline getirir.

Etin ya da sütün fayda değeri, bu çalışma ürünlerinin, insanların besin ihtiyacını karşılamalarındadır. Bir elbisenin, bir paltonun ya da ayakkabının fayda değeri insanın giyim ve ayakkabı ihtiyaçlarını karşılamalarındadır. İnsan çalışması ürünü olmayan bir çok şeyler vardır ki, fayda değerine sahiptirler: Meselâ, bir pınardan kaynayan su, ya da yabancı bir ağaçta yetişen meyva.

Çalışma ürünleri gerek doğal ekonomide, gerek ticarî mal ekonomilerinde belli insan ihtiyaçlarını karşılar. Köylünün kendi tüketimi için ürettiği tahıl, onun besin ihtiyacını karşılar. Bu bir fayda değeridir. Ama tahıl, bir ticarî mal olduğu zaman, bir başka önemli nitelik daha kazanır; bu, onun başka bir ticarî malın mübadele edilebilme niteliğidir. Bir ticarî mal önce bir insan ihtiyacını karşılayan şey, sonra da bir başka şeyle mübadele edilebilen şeydir.

Ticarî mallar, belli nicel oranlar (kemmî nispetler) içinde mübadele edilir. Varsayalımki bir torba un, bir çift papuçla mübadele edilir. Bir ticarî malın bir başka ticarî

malla belli bir nicel oranda mübadele edilebilme yeteneğine, o ticarî malın mübadele değeri (ya da sadece, değeri) denir. İşte bu, bir çalışma ürününün, bir ticarî mal olduğu zaman kazandığı yeni niteliktir. Buna göre, bir ticarî malın iki niteliği vardır: fayda değeri ve değeri.

Mübadele değeri (ya da sadece, değer) her şeyden önce, herhangi bir cinsten belli miktarda fayda değerinin, başka cinsten belli miktarda fayda değeriyle mübadelesinde esas tutulan orandır. Malların mübadelesinde başvurulmuş nicel oran, ilk bakışta, eğreti gibi görünebilir. Gerçekten de bu oranlar sık sık sallantılar geçirir ve zaman zaman bu sallantılar çok büyük olur.

Ne var ki, bu dalgalanmalar belirli bir ortalama düzeyinde yer alır: fiat dalgalanmaları ne kadar büyük olursa olsun, bir ton bakır her zaman için bir ton demirden daha pahalı, bir ton gümüşten, hele altından çok ucuz kahr. Bir kile buğday, bir kile arpadan pahalı kalır v.b.

Şimdi, kimi malların başka mallarla mübadelesinde esas tutulan nicel oranı neyin belirlediğini görelim.

Başka başka ticarî malların ortak niteliği nedir?

Birbirinden bambaşka olan şeyleri ölçüştürmek için, bunların ortak bir yanları bulunması gereklidir. Her nicel ölçüştürme, ölçüştürülen şeylerde belirli bir ortak niteliğin, belirli bir ortak özelliğin bulunmasını gerektirir. Ayrıca, bu ortak özelliğin ölçülebilir olması da zorunludur.

Meselâ, şu kaya parçasının ağırlık bakımından iki torba una eşit olduğunu söyleriz. Taş ve un çuvalarının ortak bir şeyleri, yani ağırlıkları vardır. İşte, kaya parçası ve un çuvalı gibi birbirinden apayrı şeylerin ölçüştürülebilmesini mümkün kılan da budur. Her ikisinin de ağırlıkları ölçülmüş ve kaya parçasının iki torba un

Ama, meselâ bir kile tahıl on at nalıyla mübadele edilirse, bu demektir ki, bu iki ticarî mal arasında da ortak bir şey bulunmaktadır. Birbirinden apayrı bu iki ticarî malda, onları ölçüştürmeyi mümkün kılan ne gibi bir ortak özellik vardır?

Bu özellik ne ağırlıktır, ne hacim ne de katılık: bir kile tahılla, on at nalı birbirinden ayrı ağırlığa, hacme ve başka fiziksel özelliklere sahiptir. Aralarındaki ortak şey onların kullanılır oluşları da değildir, zira her ikisinin kullanılışı birbirinden tamamiyle başkadır. Birbirinden tamamiyle başka fayda değerleri olan ticarî malların bir tek ortak özelliği vardır, o da emek ürünleri oluşlarıdır,

Gerçekten de bu iki ticarî malın ikisi de insan emeği tarafından meydana getirilmiştir. Onların ortak özelliğini meydana getiren de işte budur. Bu özellik ölçülebilir: emek, belli bir ticarî malı üretmek için harcanan zaman miktarıyla ölçülür.

Ticarî malları üretmekte harcanan emek miktarı, şu ya da bu ticarî malın, şu ya da bu ticarî malla mübadelesinin hangi orana dayandırılacağını belirler.

Değerin esası nedir?

Malların üretiminde harcanan emek, mübadele ilişkilerinin esasını meydana getirir. Genel olarak bilinen olgular da bunu doğrular. Geçmişte çok pahalı olan bir çok ticarî mal, teknolojinin gelişmesi sayesinde bunların üretilmesi için gerekli zaman miktarı azalınca, eskisine oranla çok ucuzlamıştır. Meselâ, 50 yıl önce alüminyum, gümüşten on kat pahalıydı, şimdi çok daha ucuzdur. Bu da, elektrik mühendisliğindeki gelişmenin alüminyum üretimini çok daha az emekle yapmayı mümkün kılmasıyla açıklanır.

Mübadele az rastlanan bir fenomen olarak kaldığı sürece, ürünlerin mübadelesinde esas tutulan oranlar da

rastgele belirleniyordu. Ürünlerin büyük bir bölümü mübadele edilmeye başlayınca durum değişti. Gitgide, mübadele edilen malların üretiminde harcanan emek, bunların mübadelesinde esas tutulan oranların ölçüsü olmaya başladı.

Çok uzak olmayan bir geçmişte, bir çok ülkede pek az sayıda büyük fabrika vardı ve halkın çoğunluğunu ufak ticarî mal üreticileri meydana getiriyordu. Bu gibi durumlarda, bir köylü tahılını at nahlıla mübadele ettiği zaman, demircinin bu atnallarını üretmek için ne kadar emek harcadığını bilirdi. Böylece köylü at nallarına karşılık, aşağı yukarı o at nallarının üretilmesinde harcanan emeğe denk bir emeğin ürettiği miktarda tahıl verirdi.

Öbür yandan, köy demircisi ya da şehirli zanaatkâr da, köylünün hangi şartlarda çiftçilik yaptığını bilirdi; çoğunlukla bu zanaatkârın da bir kaç evlek toprağı, bir bahçesi ya da bir kaç baş hayvanı olurdu. Böylece, ticarî malların üretiminde harcanan emek, mübadele sırasın da dayanılabilecek biricik esas oluyordu.

Bir ticarî malda maddeleşmiş olan emek, o ticarî malın değerini meydana getirir. Ticarî malların değere, yani, bunların imalinde harcanmış olan emeğe göre mübadele edilmesi, ticarî mal üretiminin ekonomik kanunlarından biridir.

Kapitalist üretim anarşisi nedir?

Kapitalist sistemde değer kanunu, öbür ekonomi kanunları gibi, kendiliğinden meydana gelen bir güç olarak işler. Bu gücü kuvveden fiile çıkaran şey, mücadelelerin en şiddetlisi olan rekabettir.

Üretim anarşisi, bağımsız ticarî mal üreticilerinden meydana gelmiş toplumlarda görülür. Anarşi, sözlük an-

lamıyla otorite yokluğu, iktidar yokluğu demektir. Üretim anarşisi, münferit ticarî mal üreticileri arasında dağılmış durumda olan üretimde plansızlığı anlatır. Münferit üretici, hangi ticarî malların ve ne miktarda üreteceği konusunda toplumdaki doğrudan doğruya talimat almaz. Malının satılıp, satılmayacağını, satılacaksa ne fiyata satılacağını, malı için bir talep bulunup, bulunmadığını - bütün bunları üretici ancak malın üretilerek piyasaya arz edilmesinden sonra öğrenir.

Piyasa rekabeti sonucu olarak ticarî malların fiyatlarında sürekli dalgalanmalar olur ve fiyatlar hiç durmadan malların değerinden sapar. Eğer ayakkabı, fiyatları kendi değerlerinin altına düşerse, bu demektir ki, satılabileceğinden fazla miktarda ayakkabı üretilmiştir. Fiyat düşüşü, bazı ayakkabı yapımcılarını bu üretim dalından başka üretim dalına geçmeye zorlar. Bunun bir sonucu olarak, piyasadaki ayakkabı miktarı azalır. Eğer ayakkabı fiyatları değerlerinin üzerine çıkarsa, piyasadaki bu elverişli durum yeni ayakkabı yapımcılarını bu dala çeker ve bir süre sonra piyasaya arz edilen ayakkabı miktarı artar.

Dolayısıyla, ticarî malların fiyatlarının değerlerinden sapması, değer kanununun işleyişindeki bir kusurun sonucu değildir. Tam tersine, değer kanununun, özel mülkiyetin egemen olduğu bir ekonomide işleyebilmesi ancak, fiyatların değer etrafında sürekli olarak dalgalanmalarıyla mümkündür. Bu ekonomide üretim, ticarî mallarını mübadele eden dağınık ticarî mal üreticilerinin ellerindedir. İşte toplumsal iş bu şekilde, sonsuz dalgalanmalar içinde çeşitli üretim dalları arasında dağılır.

Kapitalist sistemde ticarî mal üretiminin yaygınlaşmasıyla üretim ufak üreticilerin ellerinden çıkar, kapitalistlerin ellerine geçer. Kapitalistlerin fabrikalarında yüzlerce, binlerce işçi çalışır ve bu işçiler çeşit çeşit, dağ gibi mal üretirler. Bu ticarî mallar dünyanın en uzak köşele-

rinde bile satılır. Bu şartlar altında üretim anarşisi bütün çıplaklığıyla ortaya çıkar. Bu üretim anarşisi kapitalist sistemde hiç bir zaman eksik olmaz ve buhran zamanlarında yıkıcı bir güç olarak kendini hissettirir.

Para niye büyür?

Kapitalizmin ilk dönemlerinde Dr. Richard Price adında bir İngiliz teologu ve iktisatçısı şu hesabı yapmıştı: eğer Milâdın birinci yılında bir peni, bileşik faizle yatırılacak olsa, kapitalist döneme kadar dünyadan bir kaç misli büyük som altınla eşdeğere ulaşacak kadar büyürdü.

Bu hesap çok ilgi çekicidir; bu hesap kapitalist ortamın çeşitli anlayışlarını açıkça göstermektedir. Kapitalist toplumda hakedilmemiş kazanç sahipleri sadece fabrikatörler ya da tüccarlar değildir. Daha bir sürü insan vardır ki, sırf büyük kapital sahibi, yığınla para sahibi oldukları için parmaklarını bile oynatmadan büyük gelirler sağlar.

Para kapitaline sahip olanlar paralarını faizle borç verirler ve bu faiz yoluyla paraları artar. Para nasıl büyür? Öyle ya, para güneş ışınları altında büyüyen bir bitki değil ki!

Gerçekten de paranın büyümesinin, doğada görülen bildiğimiz büyümelerle hiç bir ortak yanı yoktur. Para ancak belirli bir toplumsal sistemde - kapitalistin, işçinin ödenmemiş emek karşılığını kendine mal etmesine imkân veren bir sistemde - çoğalabilir.

Kapital nedir?

Bu soruya bir burjuva iktisatçısı şu cevabı vermiştir:

«Bir yabaninin, kovaladığı hayvana attığı ilk taşta, ya da elinin eremediği meyveyi koparmak için kullandığı ilk sopada, bir nesnenin başka bir nesne elde etmek amacıyla maledilişini görüyor ve böylece kapital'in başlangıcını açıyoruz.»

Kapitalin bu şekilde açıklanışı, kapitalistlere büyük avantajlar sağlar; bu açıklama, insanlarda kapitalin ezelden beri var olduğu ve ebediyete kadar da var olacağı zannını uyandırmak için düzenlenmiştir.

Gerçekten de, eğer her çalışma aracı kapital ise, insanların kapitalsiz yaşayamayacakları açıktır: çalışma araçlarına ezelden beri ihtiyaç duyulmaktadır ve her zaman duyulacaktır. Bu durumda, taşla hindistan cevizi kırma maymunu bile kapitalist olur.

Ne var ki bu açıklama gerçeğe asla uygun değildir. Bir taş, bir sopa çalışma aracı yerine geçebilir, ama ne taş ne de sopa kendi başlarına insanın insan tarafından sömürülmesi aracı olabilir.

Aslında kapital bir nesne değil, belirli bir toplumsal üretim ilişkisidir. Bu ilişki, üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf ile, üretim araçlarından yoksun bulunan, dolayısıyla sömürülmeye boyun eğmek zorunda kalan sınıf arasındaki toplumsal ilişkidir. Bu, nesnelerle çıkar bağlantısı bulunan sınıflar arasındaki ilişkidir: kapitalistler bütün üretim araçlarına sahiptir; işçiler ise bundan yoksundur. Nesneler - yapılar, makineler, ham maddeler, mamuller - kendi başlarına kapital değildir. Ama, üretim araçlarının kapitalistlerin tekeline geçebilmelerini mümkün kılan belirli bir toplumsal sistemde üretim araçları, sömürü araçları haline, yani kapital haline döner.

Kapitalizm, üretim araçlarının ufak bir azınlığın ticarî mal olarak değerleri vardır, parayla satılır, parayla alınırlar. İşte bundan ötürüdür ki, kapital, işçiyi sömürerek artık değer getiren değer, olarak tarif edilebilir.

Kapitalizm, üretim araçlarının ufak bir azınlığın kapitalistlerle büyük toprak sahiplerinin - özel mülkiyetinde bulunması olgusuna dayanır. Öbür yandan, halkın çoğunluğu üretim araçlarından yoksundur ve dolayısıyla kendilerini fabrika sahiplerine, maden sahiplerine, toprak sahiplerine kiralamak zorundadır.

Kapitalist ülkelerde ayrıca, basit aletlerinin yardımıyla çalışan küçük mal sahipleri - köylüler ve zanaatkarlar - de vardır. Ne var ki, küçük üreticiler, büyük mal sahipleriyle rekabet edemezler ve büyük kapitalistlerle büyük toprak sahiplerinin baskısına hemen hemen işçiler kadar onlar da maruz kalırlar.

Kapitalist toplumda insanlar ta beşikten mezara kadar, her adımda özel mülkiyetin egemenliğiyle karşılaşır- lar.

Bir fabrika işçisi ya da bir müstahdem, birisinin özel mülkü olan evde oturur; bir tek kapitalistin ya da kapitalistlerin kurduğu bir şirketin malı olan bir fabrika ya da işyerinde çalışır; yiyeceklerini, giyeceklerini ve bütün öteki tüketim mallarını özel tüccardan alır. Kapitalist firmalarına ait tramvay, otobüs ya da trenlerde yolculuk eder.

Sinemalar, tiyatrolar, konser salonları, stadyumlar hep özel mülkiyettedir. Birçok gazete, dergi yayımı yanı sıra, radyo ve televizyon yayınları da özel ellerde toplanmıştır. Doktorların, hastahanelerin hizmetleri ve ilâçlar da özel iş konusudur.

Bir fabrika işçisi ya da bir müstahdem biriktirebildiği parayı, büyük kapitalistlerin ya da onların adamlarının yönettiği sigorta şirketlerine ya da tutum bankalarına yatırmak zorundadır. Ve sonunda cenazesini de bir özel cenaze kaldırıcı gömer.

Eğer kapitalistler havayı kendilerine malederek, alıp satabilselerdi, çoktan bu işe girişirlerdi. İnsanların hava kadar toprağa da ihtiyaçları vardır. Yapılar, fabrikalar gemiyolları hep toprak üzerine kurulur. Toprağın işlenmesi besin maddeleri ve daha başka şeyler sağlar. Ne var ki, kapitalist toplumlarda toprak özel mülkiyettedir ve büyük bölümü, küçük bir azınlıktan ibaret olan kapitalistlerle, toprak sahiplerinin ellerinde toplanmıştır.

Çalışma gücü niye bir ticarî mal olur?

Kapitalist işçi kiralamak suretiyle belirli bir malı işçinin sahip olduğu ve satabileceği biricik malı satın alırlar. Bu mal çalışma gücüdür.

Her toplumsal sistemde insanlar çalışma gücüne sahiptirler. Ama ancak kapitalist sistemde çalışma gücü bir ticarî mal, yani, alınır ve satılır bir şey olur. Kapitalizm, ticarî mal üretiminin en yüksek - çalışma gücünün bile bir ticarî mal haline geldiği - gelişme aşamasıdır.

Çalışma gücünün bir ticarî mal olabilmesi için belirli şartlar gerekmektedir: her şeyden önce, üretim araçlarından yoksun bir sınıfla, bu araçlara sahip bir sınıfın bulunması şarttır. Bu şartlar kapitalizmin doğuşuyla birlikte ortaya çıkar ve kapitalizmin kaldırılışıyla yok olur.

Kapitalist sistemde işçilerin biricik varlığı, onların çalışma güçleridir. Ama bütün üretim araçları kapitalistlerin elinde olunca, işçiler çalışma güçlerini nereye uygulayabilirler? Bu durumda işçiler için, çalışma güçlerini kapitalistlere satmaktan başka yol kalmaz.

Bir ticarî mal olarak çalışma gücünün değeri nedir?

Bir işçi, bir kapitalist müteşebbis tarafından kiralandığı zaman, o işçi çalışma gücünü ebedi olarak satmaz, belirli bir süre için - bir günlüğüne, bir haftalığına, ya da bir aylığına - satar. Buna karşılık da gündelik, haftalık, ya da aylık ücret alır.

Her ticarî malın bir değeri olduğu gibi, çalışma gücünün de bir değeri vardır. Bir ticarî malın değerini, o malın üretilmesi için toplumsal olarak harcanan emek miktarının belirlediğini daha önce görmüştük. Şu halde, işçinin sattığı ticarî malın, yani çalışma gücünün değeri nedir?

Bir insan ancak varlığını sürdürebildiği sürece - kendini doyurabilir, giyinebilir, bir çatı altında barınabilir, hayatı ihtiyaçlarını karşılayabilirse - çalışabilir. İşçinin

hayatî ihtiyaçlarını karşılaması, onun çalışma gücünü uygulayabilir bir durumda tutabilmesi için zorunludur.

Gelgelelim insan ihtiyaçlarını karşılayan her şey - ek-mek, et, giyim eşyası, konut v.b. - kapitalist sistemde birer ticarî maldır. Bunların üretilmesinde belirli bir miktar emek yatırımı yapılmış ve bu emek bu ticarî malların değeri içinde maddeleşmiştir.

Dolayısıyla bir ticarî mal olarak çalışma gücünün değeri, işçinin yaşayabilmek ve çalışma gücünü yenileyebilmek için ihtiyaç duyduğu ticarî malların değerine eşittir. Başka bir deyimle, çalışma gücünün değeri, bu gücün sahibinin yaşamasını sürdüren geçim araçlarının değeridir.

Kapitalin, sürekli bir çalışma gücü akımına ihtiyacı vardır. Kapital hem eğitilmemiş işçilere, hem de karışık makineleri işletecek eğitilmiş işçilere muhtaçtır. İşte bu yüzden ki, çalışma gücünün değeri aynı zamanda, işçi sınıfından genç kuşakların eğitilmesine yapılan birtakım harcamaları da içine alır.

Kapitalizm, oldukça yüksek düzeyde bir çalışma verimliliğini sağlama bağlar. Bu düzeyde, işçinin günlük çalışması, kendisinin geçimi için gerekli olandan epeyce fazla bir ürün meydana getirir. İşçinin emeğinin ürettiği değerle, kendi emeğinin değerinin birbirinden farklı büyüklükte oluşu işte bu yüzden. İşçinin emeğinin ürettiği değer, kendi emeğinin değerinden oldukça büyüktür.

Bu iki değer arasındaki fark, emeğin kapital tarafından sömürülmesi için gerekli olan bir şeydir, zira çalışma gücünün değeriyle, işçinin emeğinin ürettiği değer arasındaki farkı kapitalist, olduğu gibi kendine maleder.

Artık değer nedir?

İşçinin, işyerinde harcadığı emek iki bölüme ayrılır; iş gününün bir bölümünde işçi, kendi çalışma gücünün değerine eş bir değer üretir. Buna zorunlu emek denir. İş gününün ikinci bölümünde ise işçi, kapitalistin caba-dan kendi cebine indirdiği artık değeri üretir. Buna da artık emek denir.

İşçinin artık emeğinin yarattığı değere, artık değer denir. Artık değer, işçinin karşılığı ödenmemiş emeğinin sonucudur. İşçinin karşılığı ödenmemiş emeğinin yarattığı artık değer, toplumdaki hakedilmemiş bütün kazanç-ların kaynağıdır.

Kapitalist sömürü, eski sömürü biçimlerinden hangi bakımlar-dan ayrılır?

Burjuva sistemi, daha önceki sömürü toplumu tiplerinden sadece, dolaysız üretici yığınlarından artık emeğin alınış biçimi bakımından ayrılır.

Köleli toplumda bütün öteki üretim araçları yanı-sıra dolaysız üreticinin kendisi de, sömürücünün malıydı. Bu toplumdaki sömürü en rezilce, en açık biçimdeydi. Ge-rek üretim araçları, gerek işçiler gerek köleler tam an-lamıyla, köle sahibinin malıydılar.

Köle sınıfının bulunduğu Roma'da üç ayrı cins âlet kullanılmaktaydı: 1° dilsiz âletler - bunların içine her çeşit el âleti giriyordu; 2° dilleri olup da konuşamayan âletler - bunlar çiftlik hayvanlarından ibaretti; 3° ko-nuşan âletler - kölelere bu ad veriliyordu. Köleli toplu-mun gözünde köle, baltadan ya da öküzden sadece konuş-ma yeteneğine sahip bulunuşuyla ayrılıyordu. Başka her bakımdan, çiftlik hayvanları ya da üretim araçları gibi efendisinin malıydı.

Egemen sınıfın temsilcileri köleliği her insan toplu-munun doğal temeli olarak görüyorlardı. Antik çağın bü-

yük düşünürü Aristoteles köle sınıfına sahip toplumun görüşlerini anlatırken şöyle diyordu:

«Bazı insanların doğuştan özgür, bazı insanların da doğuştan köle oldukları ve köleliğin onlar için adil, yararlı olduğu açıktır.»

Aynı şekilde bugün de kapitalizmi samimi olarak savunanlar, bazı insanların doğuştan hesapsız servete sahip olması, başkalarının da onlar hesabına çalışması gerektiğini, işçilerin sömürülmesinin işçiler için âdilce ve yararlı bir şey olduğunu iddia etmektedirler.

Derebeylik döneminde toprak kölesi, toprağı işleyebileceği bazı araçlara sahipti, ama üretimin başlıca gerektirici, yani toprak, derebeyine aitti, toprak kölesi de kişisel olarak derebeyine bağlıydı.

Derebeylik sistemi köylülerin büyük toprak sahibi tarafından sömürülmesi esasına dayanıyordu. Büyük toprak sahipleri, köylünün artık emeğini ya da emeğinin ürünü kendilerine mal ediyorlardı.

Burjuvazi, derebeylerin karşısında güçlenince, eski düşmanıya bir uzlaşmaya gitti. Birçok ülkelerde toprağın, toprak ağalarının, derebeylerin elinde kalması esas değişmedi. Köylülerin toprak ağaları tarafından sömürülmesi esası aynen kaldı, sadece biçimi değişti.

Özellikle iktisaden geri kalmış ülkelerde bir sürü derebeylik kalıntıları hâlâ aynen korunmaktadır. Sömürge ve yarı sömürgelerde, kapitalistlerin baskısına bir de derebeylik artıklarının baskısı eklenmektedir. Sömürgeciler, derebeylik öğelerinde esaslı bir dayanak bulmakta, buna karşılık onlar da bu derebeylik öğelerine her türlü desteği sağlamaktadırlar.

Kapitalizm, işçilerin sömürülmesi esasına dayanır. İşçiler, biçimsel olarak «özgür» durler, ama ne üretim araç-

larına sahiptirler - üretim araçları tamamiyle kapitalistlerin tekelindedir - ne de geçim imkânlarına. İşte bu yüzden işçiler, kapitalistlerin hesabına çalışmak zorundadırlar. Burada, insanlar üzerindeki iktidar, eşya üzerindeki iktidar yoluyla uygulanmaktadır: burada sömürü, gizlenmiş bir yoldan olmaktadır.

Kölelik ve derebeylik sistemlerinde artık emeğin iç edilişi kesin sınırlar içinde belirlenmişti. Köle sahibi ya da derebeyi, sömürdüğü köleden ya da toprak kölesinden, kendi ihtiyaçlarını, kendi kaprislerini doyurmak için ne kadar gerekiyorsa o kadar iş alırdı.

Oysa kapitalistler işçilerin artık emeklerini nakte çevirmektedirler. Bu para yeniden ek bir kapital olarak tedavüle çıkarılmakta ve yeni artık değer getirmektedir.

İşte bu yüzden, kapitalist sistemde artık emeğe duyulan ihtiyacın sonu, sınırı yoktur. Kapitalistler, ücretli kölelerini, ne kadar çok sömürmek mümkünse o kadar sömürmeye bakarlar ve hiç bir nedenle bundan vazgeçmezler. Gerçekten de kapitalizm, artık emeğe, sınırsız bir açgözlülükle bakmaktadır.

XIX. yüzyılda yaşamış sendika liderlerinden biri, kapitalin kendi bünyesinde var olan doyurulmaz kâr hırsını çok canlı bir biçimde şöyle tarif etmiştir:

«Deniliyor ki, kapital kargaşalıktan, çekişmeden ürkemiş; kapital ürkekmiş: çok doğrudur. Ne var ki, bu, sorunun tam bir ifadesi olmaktan uzaktır. Eskiden söylenildiğine göre doğa boşluktan nasıl nefret ederse kapital de aynı şekilde kârsızlıktan ya da çok az kârdan kaçınır. Yeteri kadar kâr gördü mü, kapital gayet cüretli olur. Yüzde 10 kâr, kapitalin herhangi bir yerde kullanılmasına yeter; yüzde 20 kâr, kapitalin iştahını kabartır; yüzde 50 kâr, kapitali cüretli ve küstah yapar; yüzde 100 kâr için kapital, insanların koydukları bütün yasaları çiğnemeye hazırdır; yüzde 300 kâr için, kapitalin işlemek-

ten kaçınacağı hiç bir suç, sahibinin asılması pahasına da olsa göze almaktan kaçınacağı hiç bir tehlike yoktur.» (Kapital, Cilt I, S. 760'a dip not.)

Kapitalist sömürü gözden nasıl gizlenir?

Kapitalist toplumda ücretli işçilik, aslında, ücretli kölelikten başka bir şey değildir. Eskiden Roma'da köleler çalıştıkları yere nasıl bukağılarla, zincirlerle bağlanıyorsa, ücretli işçi de üretim araçlarının sahibine yoksulluk ve açlıktan ölme korkusunun ipleriyle bağlıdır. Köleli toplumdaki kırbacın yerini, işten çıkarma tehdidi alır. Kapitalist üretim tarzının amansız yasaları işçiyi, kapital arabasına sımsıkı bağlar.

Ne var ki, kapitalist sömürü, bellibaşlı özelliklerinden, eski sömürü biçimlerden başka oluşundan doğan aldatıcı hayallerle gizlenir. Burjuvazi, işçileri, kölelik ve derebeylik sistemlerinde bile aklın alamıyacağı derecede - fiziksel ve ruhsal güçlerin son kertesine kadar çalıştırmak için uydurulmuş, hayali çalışma biçimlerini ustalıkla kullanmaktadır. Kapitalizm, ücretli işçinin esaretini kamufle etmek için, «prim» gibi, «sosyalizasyon» gibi kurnazca metotlar ve sistemler icat etmiştir. Kapitalizmin savunucuları, kapitalizmin mahiyet değiştirdiğini, «kapitalin demokratlaştığını,» bir «refah devleti» kurulduğunu iddia ederler.

Gerçekteyse, kapitalist ülkeler de dahil olmak üzere dünyada pek çok şeyin değişmiş olmasına rağmen, emeğin kapital tarafından sömürülüşünün esası değişmemiştir. İşçi sınıfının hayati çıkarları uğruna verdiği mücadeleler boşa gitmemiştir. Zaman zaman kapital, bazı tavizler vermek zorunluluğunu duyuyor. Çok gelişmiş kapitalist ülkelerde iş günü artık bundan 100 yıl önceki gibi 12 saat değil, bundan çok daha kısa ve birçok yerlerde 8 saat-tir.

Bununla birlikte, işçi sınıfının burjuvaziden didişe di diş zorla kopardığı tavizlere rağmen, kapitalist sistemin esası hiç değişmemiştir. Bu sistem, emeğin kapital tarafından sömürülmesine dayanmaktadır. Emekle kapitali birbirinden ayıran uçurum, kaybolmak şöyle dursun, daha da derinleşmiştir. Kapitalizmin gelişmesi bir yandan burjuva azınlığının zenginleşmesine, öbür yandan da halkın ezici çoğunluğunun proleterleşmesine, yani, çalışma güçlerini satarak geçinen varlıksız insanlar haline gelmesine yol açar.

Artık değer kuramının önemi nedir?

Emeğin kapital tarafından sömürülüşünün esasını meydana çıkaran Marksizmdir. Marx tarafından yaratılan artık değer kuramı, kapitalist sömürünün sırrını açığa vurmuştur.

Artık değer bulunuşuyla birlikte burjuva toplumu, ezici halk çoğunluğunun gittikçe küçülen bir azınlık tarafından sömürülmesine yarayan muazzam bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Bunun ortaya çıkışı, kapitalist sistemde çıkarların uyumuyla ilgili olarak zamanımızda sömürücülerin yaymakta oldukları ifadelere bir darbe indirmiştir. Marx, burjuva sisteminin, iktisadî esaret yoluyla eski kişisel esaret biçimlerinin, yani köleliğin ve toprak köleliğinin yerini alan bir ücretli sistemi olduğunu ileri sürmüştür.

Artık değer kuramı, kapitalist ülkelerdeki işçi sınıflarına ve bütün öteki emekçi halka esaretlerinin, yoksulluk ve yoksunluklarının gerçek nedenlerini görebilme olanaklarını kazandırmaktadır. Bu kuram, işçi sınıfıyla bütün emekçi halkın yoksullaşma ve ezilişinin gelip geçici nedenlere değil, bireyler olarak kapitalistlerin keyfî davranışlarına değil, tüm kapitalist sistemine, kapitalist üretim ilişkilerine dayandığını gösterir.

Artık değer kuramı işçi sınıfıyla burjuvazi arasındaki uçurumunun derinliğini, bu iki sınıf arasındaki durumun uzlaşmazlığını açıkça ortaya koyar. Kapitalizmin şifa bulmaz çelişkisi, insanoğlunun doğa üzerindeki iktidarının artışıyla birlikte işçi sınıfının güvenliğinin azalasında, yoksulluğunun koyulaşmasındadır. Tarihsel gelişimin yönü, bu çelişkinin, kapitalizmin yerini sosyalizmin almasıyla çözülmesini gerektirmektedir.

Kapitalist sistemde makinelerin oynadığı rol nedir?

Kapital, kâr yolları ararken, bütün toplumsal üretim sisteminde bir ihtilâl yapmıştır. El işçiliğine dayanan ufak çapta üretim yerine, makinelere dayanan geniş çapta üretimi yaratmıştır. Fabrikalar, ufak üreticileri saf dışı ederek görülmemiş bir hızla gelişmeye başlamıştır. Kapitalizm, makineler sayesinde bütün dünyaya yayılmıştır. Makineler, işçinin bir iş gününde kendisi için çalıştığı bölümü azaltır, buna karşılık aynı iş gününün öbür bölümünü, yani, işçinin kapitalist hesabına artık değeri üretmek için çalıştığı bölümü uzatır.

Kapitalizmin gelişmesinin ilk dönemlerinde işçiler makineleşmeye şiddetle karşı koymuşlardı. Makineler yığınla el işçisini geçim olanaklarından yoksun bırakmış, onları açlıktan ölüme mahkûm etmişti. İşçilerin kendiliklerinden gösterdikleri ilk protestolar, makineleri yıkma isteği biçiminde görülür. XIX. yüzyılın başlarında, makineler ilk defa olarak geniş çapta kullanılmaya başlayınca, İngiltere'de yaygın bir «makine kırıcılar» akımı ortaya çıktı. Buna benzer akımlar, makineye dayanan endüstrinin işçi sınıfına yıkım ve yoksulluk getirdiği başka ülkelere de sıçradı.

Umutsuzluğa sürüklenen varlıksız yığınların bu safça protestoları, makineye dayanan endüstrinin zafere giden yürüyüşünü durduramadı. İşçiler, kendi kendilerine ve dağınık olarak protestolarda bulunmayı bırakıp da kendi hayatı çkarları için bilinçli mücadeleye başladıkları zaman gördüler ve anladılar ki, işçi sınıfının asıl düşmanı

kendi sandıkları gibi makineler değil, bu makinelerin kapitalist sistemdeki kullanılış biçimiymiş.

Makinelerin kapitalist sistemdeki kullanılışının doğurduğu ilişkiler nelerdir?

Makine, harcanan emeği azaltan, emekten tasarruf sağlayan bir şeydir. Oysa kapitalist sistemde makine iş gününü uzatmaya yarar. Makine, kapitalist sistemde, işçilerin sokağa atılmasına yol açar, işsiz yığınları yaratır. Genellikle bir makineyi işletmek için, el işlerinde gerekli olan fiziksel eğitime de, fiziksel güç sarfına da ihtiyaç yoktur. Kapitalistler makineleri kullanma alanına soktukları zaman, endüstriye gittikçe daha fazla sayıda kadının ve çocuk çekmeye başlamışlardı; çünkü kadın ve çocuklara erkeklere oranla az ücret ödeniyordu. Makineler, daha fazla köle yaratma ve emeğin kapital tarafından daha çok sömürülmesi yolunda bir araç oldular.

Makine, rahat çalışma sağlamaya yarayan bir şeydir. Oysa kapitalist sistemde makine, çalışma yoğunluğunu en aşırı dereceye çıkartır; bu ise işçi üzerinde ters bir etki veratarak onun hem çalışma yeteneğini kırar, hem de ömrünü azaltır.

Makine, insanın doğayla mücadelesinde onun sadık bir yardımcısıdır. Oysa kapitalist sistemde, sömürücülerin sömürülenlere karşı mücadelelerinde, sömürenlerin aleti olur. Kapitalistler makinelerin yardımıyla işçileri daha çok sömürür ve onların sömürülmeye karşı dirençlerini bu yoldan kırmaya bakarlar.

Makineler, çalışma verimliliğini arttırarak toplumun servetini çoğaltırlar. Oysa kapitalist sistemde en yüksek çalışma verimliliğinin meyvalarını kapitalistler kendilerine mal ederlerken, işçiler varlıktan ve güvenlikden yoksun kalırlar.

Makineler, çalışmanın daha yaratıcı bir karaktere kavuşturulması yolunda bilimin üretime uygulanması için geniş alanlar açar. Oysa kapitalist sistemde işçi, maki-

nenin bir eki haline gelir. Eskiden, el işçiliğinde eğitimin, ustalık ve hünerin çok önemi vardı. Makineler sayesinde ise kapitalist, işçileri istediği gibi değiştirebilmekte, birini çıkarıp, onun yerine herhangi birini kolayca koyabilmektedir. Makinelerin planını çizenler, onları geliştirenler sadece mühendisler ve teknisyenlerdir; buna karşılık işçilerin bütün yaptığı şey, belirli bir fiziksel güç harcayarak o makineleri işletmektir.

Böylece, makinelerin kapitalist sistemde kullanılışı derin ve şiddetli karşıtlıklar ortaya çıkarmaktadır.

İşçiler, burjuva toplumundaki durumlarının farkına vardıkça, makinelerin kapitalist sistemde kullanılmasının doğurduğu karşıtları da öğrenmeye başlarlar.

Kapitalizmle mücadele, teknolojik ilerlemeyle mücadele mi demektir?

Burjuva sisteminin savunucuları, makinelerin kullanış metodu olarak, kapitalist metottan başkasını kabul etmezler. Makinelerin kapitalist tarzı kullanılışındaki karşıtlıkları ortaya çıkarmaya kalkan herkesi, toplumsal ilerlemenin düşmanı olarak gösterirler. Marx bunun ne kadar saçma bir şey olduğunu söylerken bu iddiada bulunanların tıpkı Dickens'in «Oliver Twist» adlı romanındaki cani gibi uslamlamada bulunduklarını işaret etmiştir. Sözü geçen romandaki cani mahkemeye şu konuşmayı yapar:

«Sayın jüri üyeleri. bu tüccarın gırtlığının kesildiğine hiç şüphe yoktur. Ne var ki, bunda kabahat benim değil, bıçağındır. Şimdi böyle gelip geçici bir tatsızlıktan ötürü bıçak kullanmak yasak mı edilmelidir? Düşünün bir kere! Bıçak olmasa tarım ve ticaret diye bir şey kalır mı ortada? Bıçak, anatomi öğrenmekte yararlı olduğu gibi, ameliyatta da insan sağlığına yararlı değil midir? Ziyafet masasında iyi niyetli bir yardımcı değil midir? Eğer bıçağı kaldırırsanız, bizi geriye, barbarlığın içine itmiş olursunuz?»

Ne var ki, hakları ve çıkarları için mücadele eden, sınıf bilincine sahip işçiler, teknolojik ilerlemenin karşısında olmak şöyle dursun, teknolojik ilerlemenin en güçlü savunucularıdır. Onlar, mücadele etmeleri gereken şeyin makineler olmadığını bilirler. Tarihin akışını makineye dayanan endüstriden el işçiliğine, yani geriye çevirmek imkânsız olacağından, böylesine bir tutum hem gerici, hem de boş bir amaca yönelmiş olurdu.

Kapitalist sistemde iktisadî buhranlar neden olur?

Kapitalizmin, içinde anarşinin, yani plansız üretimin egemen olduğu bir toplum sistemidir. Her özel teşebbüste yüzlerce ve binlerce işçinin çalışmasını kapital örgütler. Ama bütün olarak toplumsal üretimde özel mülkiyetin keyfî yönetimi egemen olmakta ve plansızlık, karışıklık gittikçe artmakta, güçlenmektedir. Bütün kapitalistler büyük kâr sağlamak için ortaya atıldıklarından, aralarında şiddetli bir mücadele yer alır. Bu rekabet mücadelesinde her kapitalist kârdan en büyük payı kendisi koparmaya ve rakiplerini sıkıştırmaya, hattâ ezip yoketmeye çalışır. Bu mücadelede, tıpkı bir kurt sürüsünde olduğu gibi, ancak, zayıfları alaşağı ederek onlar üzerinde egemenliğini kurabilen güçlüler hayatta kalır. Üretim anarşisi, kapitalizmin kanunlarından biridir.

Ayrıca en önemli iki üretim şartı arasındaki uçurum da, kapitalizmin belirgin niteliklerinden biridir; bu uçurumu yaratan şey, üretim araçlarının kapitalistlerin elinde toplanması, buna karşılık işçilerin çalışma gücünden başka hiç bir şeye sahip olmamalarıdır. Bir kısır döngü halinde ortaya çıkan artık (fazla) üretim buhranları sırasında bu uçurum daha da belirgin bir nitelik kazanır. Bir yanda üretim araçlarında ve mallarda bir üretim artışı, öbür yanda da mal satın alma olanağından yoksun işsizlerin yarattığı bir çalışma gücü artışı vardır,

Kapitalist üretim anarşisi ve emeğin kapitalist tarafından sömürülüşü, belirli aralarla kapitalist ülkeleri vuran

iktisadî buhranları - artık üretim buhranlarını kaçınılmaz kılar.

Artık üretimin nedenleri nelerdir?

Aşağıdaki konuşma, İngiltere'de kömür madenlerinde çalışan işçilerin hayatlarını anlatan bir kitaptan alınmıştır. Bir madencinin oğlu, annesine sorar:

— «Niye sobayı yakmıyorsun anne? Hava çok soğuk.»

Anne cevap verir:

— «Çitnkü kömürümüz yok. Baban işten çıkarıldığı için kömür alacak paramız yok.»

Çocuk sorar:

— «Babam niye çıkarıldı işten?»

— «Çok fazla kömür elde edildi de ondan.»

Bir madenci ailesi, «çok fazla» kömür üretildiği için soğuktan donmaktadır. Buhran zamanlarında köylüler de dahil olmak üzere, milyonlarca emekçi, sırf «çok fazla» tahıl üretildiği için açlıktan ölürlere. Bir ülkede bakarsanız gerektiğinden çok üretim araçları, tüketim malları ve insan gücü vardır, ama fabrikalar kapalı, lokomotifler hareketsiz durmakta, tahıllar tarlalarda çürümekte, depolar malla dolup taşmakta, buna karşılık işçiler iş bulamamakta, aileleri yokluktan kıvrınmaktadır. Kapitalist buhranlarının tablosu budur işte.

Kapitalist sistemde artık üretim buhranlarından kaçınılmaz. Kapitalistler kâr peşinde koşarken, çeşitli malların üretimini fazlasıyla arttırırlar. Ne var ki, piyasadaki gerçek talebi hesaba katmadan, plansız olarak yürütülen üretim hacminin sınırsız bir şekilde arttırılması uzun zaman devam edemez ve «çok fazla» üretildiği için bir ticarî malın artık satılamaz olduğu kaçınılmaz bir an gelir.

Ama acaba tahıl, kömür ya da elbise gerçekten de «çok fazla» mı üretilmiştir? Gerektiğinden «çok sayıda» mı ev kurulmuştur? Hiç de değil, Buhran sıralarında ekmek, kömür ve giyecek ihtiyacı çok büyüktür, hatta

buhran öncesine oranla daha da çoktur. Ne var ki, halkın gelirindeki düşüş dolayısıyla, nüfusun çoğunluğunun fiili talebi çok azalmıştır. Bu insanlar, cepleri boş olduğu için ister istemez kendilerini besinden yoksun bırakırlar. Yakacağa fena halde ihtiyaçları vardır, ama satın alamazlar, çünkü paraları yoktur. Üstleri başları eski püsküdür, ama yeni giyecek alacak paraları yoktur.

Bu demektir ki, halkın ezici çoğunluğunun gerçek ihtiyaçlarına oranla değil, onların satınalma güçlerine oranla fazla miktarda mal üretilmiştir. Halkın ihtiyaçlarının giderilip, giderilmemesi kapitalizmin umurunda bile değildir. Kapitalistleri başka bir şey ilgilendirir: üretilen ticarî malları, yeteri kadar yüksek kâr sağlayacak bir fiata satmak. Ne var ki, buhran sırasında işte bu imkân ortadan kalkar.

Üretilen ticarî malların büyük miktarlarda oluşuyla, nüfusun fiili talebi, yani satınalma gücü arasındaki muazzam çelişme - işte, kapitalist sistemdeki iktisadi buhranların başlıca nedeni budur.

İktisadi buhranların zararları nelerdir?

Buhranlar sırasında emekçi yığınları en zorunlu ihtiyaçlarını gidermek olanağından yoksun kahrılar. Aynı zamanda kapitalistler de, fiatları yüksek tutmak için, üretilen ticarî malların büyük bölümünü yok ederler. Halkın satınalma gücünün düşüklüğü sebebiyle satılamayan büyük miktarlarda yararlı mallar yakılır, denize dökülür ya da depolarda çürür, çöp haline gelir.

1929-1933 buhranı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nde yakacak olarak kömür yerine buğday ve mısır kullanıldı, milyonlarca domuz imha edildi, pamuk ürününün büyük bölümü toplanmadan tarlalarda bırakıldı; terlerinin ürünlerinin ziyan olmasına yol açar.

ve İtalya'da binlerce ton meyva yok edildi. Buhranlar ekonomiye büyük zararlar verir, milyonlarca insanın alın-Brezilya'da, milyonlarca çuval kahve denize döküldü. Danimarka'da sığırlar sürüler halinde yok edildi; Fransa

Buhranlar sırasında toplumun üretici güçleri anlamsız bir şekilde tahrip edilir; makineler hareketsiz kalır, paslanır; fabrika yapıları bakımsızlıktan harap olur; milyonlarca insan uzun bir süre işsizliğe mahkûm olur. 1929-1933 buhranının dört yılında ziyan olan servet tutarının, 1914-1918 savaşının dört yılında ziyan olan servet tutarından hiç de aşağı olmadığı hesaplanmıştır.

Bir Amerikan gazetesi şu hesabı yayınlamıştır: 1929-33 buhranını izleyen 1934 yılında kapitalist ülkelerde açlıktan ölenlerin sayısı 2 milyon dört yüz bini bulmuştur. Aynı yıl 1 000 000 araba yükü tahl, 267 000 araba yükü kahve, 258 000 ton şeker, 25 000 ton pirinç, 25 000 ton et ve büyük miktarlarda başka ürünler imha edilmiştir.

Burjuva iktisatçıları bu buhranların gerçek mahiyetini ve nedenlerini saklamaya çalışıyorlar. Onlar, kapitalist sistemde buhranların kaçınılmaz olduğu gerçeğini örtbas etmek için, bu buhranların, kendi fikirlerince kapitalist sistemde önlenebilecek gelip geçici nedenlerden ileri geldiğini iddia ederler. Buhranların esas nedeninin ya ekonomi dalları arasındaki dengesizlik, ya da «gerektiğinden az tüketim» olduğunu ileri sürerler ve bu buhranlara bir çare olarak silâhlanma yarışı, savaş gibi çareler gösterirler.

Aslında gerek üretimde dengesizlik, gerek «az tüketim», kapitalist sistemde gelip geçici olaylar değil, kapitalist sistemin kendi bünyesi içine yerleşmiş hastalıkların kaçınılmaz görünüşleridir.

Buhranlar arasındaki dönemlerde burjuvazinin savunucuları genellikle, buhranlara son verildiğini, kapitalizmin buhransız gelişme yoluna girdiğini bildirirler. Ne var ki, kapitalizmi buhranlardan kurtarmak için ileri sürülen bütün o tedavi çareleri boşa çıkar.

KAPİTALİZM EMPERYALİZMİN TEKEL AŞAMASI

Emperyalizme geçiş nasıl oldu?

Tekel öncesi kapitalizmden tekel kapitalizmine ve emperyalizme geçiş XIX. yüzyılın son yarısında başlamıştır. Emperyalizm, kapitalizmin en yüksek ve en son aşamasıdır. Emperyalizm tam şeklini XX. yüzyılın eşiğinde almıştır.

Eski, tekel öncesi kapitalizmden emperyalizme geçiş, kapitalist sistemdeki ekonomi kanunlarının işleyişinin bir sonucudur. Şöyle ki : Rekabet yüzünden büyük teşebbüsler gittikçe daha fazla olmak üzere ufak teşebbüsleri yoketmişler, dolayısıyla sadece zanaatkârları değil, aynı zamanda ufak kapitalistleri de mahvetmişlerdir. Endüstri üretiminin büyük bölümü gitgide en büyük birkaç teşebbüste toplanmıştır. Bu gibi teşebbüslerde binlerce, hatta onbinlerce işçi çalışır. Endüstrisi gelişmiş bütün kapitalist ülkelerde toplam teşebbüslerin sayıca yüzde bir ya da ikisini meydana getiren bu dev fabrikalar, iş gücünün en büyük yüzdesini elde tuttukları gibi, üretimin büyük bölümünü de bunlar yapar. Küçük ve orta çaptaki yüzlerce teşebbüs, bu dev tesislerle boy ölçüşemez.

İşte üretim ve kapital bu şekilde, büyük ölçüde birikmiştir. Üretim birikimi yüksek bir dereceye ulaştı mı, bu durum, tekellerin doğmasına ve yayılmasına yol açar.

Her endüstri alanında üretim yüzlerce, binlerce bağımsız küçük ve orta çapta teşebbüs arasında dağılmış bulunduğu sürece tekele geçiş zordur. Üretimin bir yerde birikmesiyle birlikte durum değişir. Birikim dolayısıyla onbeş, yirmi ya da daha fazla sayıda dev teşebbüs belirli bir endüstri alanında kaldıkları zaman, bunların kendi aralarında bir anlaşmaya varmaları, yüzlerce ve binlerce küçük çaptaki teşebbüse oranla çok daha kolay olur. Ayrıca teşebbüslerin büyük çapta oluşu da kendiliğinden, teşebbüs sahiplerini, piyasayı ortaklaşa sömürmek için anlaşmaya zorlar.

Emperyalizmin en belirgin özelliği, tekel hâkimiyetidir ki, bu yüzden emperyalizme tekel kapitalizmi adı verilir.

Tekel nedir?

Çok tanınmış Amerikalı yazar O. Henry'nin bir hikâyesi vardır; O. Henry bu hikâyesinde şakacıktan, ama çok güzel bir şekilde tekelin esasta ne olduğunu örnekle anlatır. Hikâyenin özü şudur : İki dolandırıcı kalkarlar bir kasabaya gelirler sel dolayısıyla kasabanın dış dünyayla bütün bağlantılarının kesildiğini görürler. Bu iki dolandırıcı, o akşam kasabadaki üç meyhanenin üçünü de satın alırlar; meyhanelerdeki bütün içkileri bir meyhaneye taşıyıp, geri kalan iki meyhaneyi kapatırlar. Ertesi gün, sellerin ve fırtınanın bıraktığı kötü etkileri gidermek için kafa çekmeye gelen kasabalılar, bir kadeh viski için eskisine oranla üç misli fiat ödemek zorunda kaldıklarını görerek afallarlar.

Bu hikâye, serbest rekabetle taban tabana zıt olan ve serbest rekabeti ortadan kaldıran tekelin temel niteliğini çok güzel ortaya koymaktadır. Hikâyede geçen üç meyhanenin üçü de çalıştığı sürece bunlar arasında ser-

best rekabet vardı ve meyhanecilerin fiatları arttırmalarını önliyen de serbest rekabetti. Dolandırıcılar bütün içkileriyle beraber meyhaneleri satın alınca işler değişiverir. Bu adamlar sözü edilen mal üzerinde, yani içki üzerinde bir tekel kurup bu tekeli, fiatları arttırarak muazzam kârlar elde etmekte kullanmışlardır.

Değişik tiplerde, çeşit çeşit tekeller vardır. Bununla beraber en değişik tipteki tekelleri bile kapsayacak genel bir tanım yapılabilir. Şöyle ki : Şu ya da bu malın üretim ve satışının büyük bölümünü bir yerde toplayarak serbest rekabeti sınırlayan, tekel fiatları üzerinden mal satarak yüksek tekel kârları sağlayan, bir araya gelmiş kapitalist şirketlerden kurulu dev bir kapitalist şirket ya da kuruluşu tekel denir.

Kapitalist ülkelerde — bir malın üretimi ve piyasaya sunulması için varılmış kısa süreli anlaşmalardan tutunda, ekonominin ve çeşitli mal üretiminin pek çok dallarını kapsayan dev sendikalara kadar — çeşit çeşit tekeller vardır. Bu tekeller birbirinden ne kadar başka olurlarsa olsunlar, amaçları aynıdır : üretim ve piyasa alanında dizginleri ele geçirmek ve bunu aşırı kâr elde etme yolunda kullanmak.

Tekellerin çapı, ağırlığı ve bunların kapitalist ülkeler ekonomisinde oynadıkları rol, son yirmi-otuz yıl içinde çok artmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde krallar var mı?

A.B.D.'nin bir cumhuriyet olduğunu, hiç bir zaman hükümdarlıkla yönetilmediğini herkes bildiği için yukarıdaki soru saçma gibi görünebilir. Oysa A.B.D.'nde, dünyadaki tüm hükümdarlıklardaki kralların sayısından daha fazla sayıda kral vardır. A.B.D.'nde petrol ve çelik kralları; alüminyum kralları; demiryolu, otomobil, kömür, gazete kralları; bankacılık, hatta çiklet ve domuz eti kralları vardır.

Amerikalı kralları da kendi tanrıları, yani KA-

PİTAL atamıştır. Bu Amerikalı kralların elinde, eski ve yeni çağ krallarının rüyalarında bile göremeyecekleri kadar büyük servet ve güç vardır.

Rokfeller ailesi beş erkek kardeşle bir amcadan meydana gelmiştir. Bunlar Amerika'nın ve bütün kapitalist dünyanın en zengin adamlarıdır. Rokfeller ailesi üyeleri petrol krallarıdır. Bunların Amerika Birleşik Devletleri'nde, Veneziella'da, İran'da, Doğu Arabistan ülkelerinde petrol yatakları vardır. Pek çok maden şirketinin, bankanın, demiryolu ve sigorta şirketlerinin, daha birçok teşebbüsün hükümdar ve efendileridir. Rokfeller ailesinin kontrolü altındaki teşebbüslerin toplam değeri 600 000 000 000 (ALTI YÜZ MİLYAR) Türk lirasının üstündedir.

Güçlü Morgan ailesi de, Rokfeller ailesinin bir rakibidir. Bunlar çelik krallarıdır. Morganlar'ın varlıkları içine bankalar, sigorta şirketleri, demiryolu şirketleri, daha başka taşıt araçları v.b. şirketler, kuruluşlar girer ki, bunların toplam değeri ALTI YÜZ ELLİ MİLYAR lirayı aşar.

Rokfeller ve Morgan aileleri, A.B.D.'nin en büyük malî gruplarıdır. Bunlar, başka altı büyük malî grupta birlikte İKİ BUÇUK TRİLYON değerindeki kuruluşların hâkimidirler. Bu miktar, A.B.D.'ndeki bütün şirketlerin malî portelerinin tümünün dörtte birinden fazladır.

A.B.D.'ne haklı olarak «tröstler ülkesi» adı verilmiştir. Büyük Amerikan tröstleri yüzlerce milyon dolarlık sermayeleriyle bütün kapitalist dünya pazarlarını kontrolleri altında bulundururlar ve bu tröstlerin işletmelerinde yüz binlerce işçi çalışır. Meselâ, Amerikan tekellerinin en önemlilerinden biri olan General Motors'un yalnız Amerika'da 102 tane; İngiltere, Batı Almanya, Fransa, Kanada, Asya ve Afrika ülkelerinde de 33 tane fabrikası vardır. Bu otomobil endüstrisi tekelinin varlıkları yirmi kadar kapitalist ülkeye dağılmıştır. Fabrikalarında yaklaşık olarak yarım milyon işçi çalışır.

Bir başka büyük Amerikan tröstü olan ve Orta Amerika ile Güney Amerika ülkelerindeki muz ve daha başka meyvaların üretim ve dağıtımını elinde bulunduran Birleşik Meyva Kumpanyası (United Fruit Company) bu ülkelerde aynı zamanda kenevir, hindistancevizi yağı, şeker kamışı, kakao ve daha başka değerli maddelerin üretimini kendi kontrolü altında bulundurur. Bu tröstün Amerika Birleşik Devletleri ile, Güney Amerika ülkelerinde iki milyon hektar toprağı, 1500 kilometreden fazla demiryolu, 65 ticaret gemisinden meydana gelmiş bir filosu, radyo istasyonları ve telgraf hatları vardır.

Son istatistiklere göre A.B.D.'nin en büyük dört şirketi, demiryolu vagonları üretiminin yüzde yüzünü, yolcu arabaları üretiminin yüzde doksan sekizini, tabaka cam üretiminin yüzde doksan sekizini, türbin ve jeneratör üretiminin yüzde doksan yedisini, elektrolitik bakırın yüzde doksan dördünü, elektrik ampullerinin yüzde doksan üçünü tekelleri altına almışlardır. En büyük şirketlerden sekizi, demir ve demir alaşımları üretiminin yüzde seksen ikisini, dış ve iç lâstik üretiminin yüzde doksan birini ve sigara üretiminin yüzde doksan dokuzunu kontrol etmektedir.

Tekel hâkimiyetinin sonuçları nelerdir?

Bütün iktisadi dallara hükmeden tekeller, malları şişirilmiş bir fiata satabilmektedir. Tekel fiatları, toplumsal olarak zorunlu olan üretim masraflarına tekabül eden fiatların çok üzerindedir. Daha da önemlisi, tekel fiatları, gerçek işçi gündeliklerinde keskin bir düşüş doğurur. Bundan başka, tekel fiatları yoluyla önde gelen tekeller, tekel aşamasına ulaşamamış ülkelerdeki işçilerden alınan artık değerın bir kısmını da kendilerine mal ederler. Tekeller, kendi durumlarını sağlama bağlamak için, ham madde kaynaklarını (meselâ : maden kömürü, petrol, demir ve başka maden cevherleri) kontrolleri altına alırlar. Bunlar, tahıl silolarını, değirmenleri, depo ve antrepoları, soğuk

hava depolarını, nakliyeciliği kontrolleri altında bulundurarak tarım piyasasını da egemenlikleri altına alırlar. Tekeller, ufak üreticilerden (çiftçiler ve zanaatkârlardan) büyük çapta haraç alırlar. Şöyle ki : Mamûl maddeleri yüksek fiyatlarına satın almak zorunda bulunan ufak üreticiler, buna karşılık kendi mallarını tekellere çok ucuza satmak zorundadırlar. Köylülerin canına okuyan, şehirli tüketiciyi soyup soğana çeviren tekel, köylünün malını sattığı fiyatla tüketicinin bu malı aldığı fiyat arasındaki muazzam farkı kendi cebine indirir.

Tekellere ödenen büyük haraçlar dolayısıyla nüfusun büyük bölümünün yaşama şartları ağırlaşır. İç piyasada bu yüzden görülen satınalma gücündeki düşüş, ister istemez dış pazarlar üzerine olan mücadeleyi kızıştırır. Tekellerin kamu oyununda uyandırdığı hoşnutsuzluk yüzünden, bazı iktisatçılar tekellerin hâkimiyetini gözden saklamaya çalışır ve bu amaçla, MONOPOLİ ve OLİGOPOLİ kelimeleri üzerinde oynayarak tekellerin hâkimiyetini inkâra yeltenirler. Bu kelimelerin sözlük anlamlarına sarılan tekel savunucuları (MONOPOLİ, bir tanenin hâkimiyeti -yâni TEKEL- demektir; OLİGOPOLİ, birkaç tanenin hâkimiyeti demektir) sanki çağdaş kapitalizmin belirgin niteliği MONOPOLİ (tekel) değil de, OLİGOPOLİ imiş gibi göstermeye çalışırlar.

Finans kapitali ve finans oligarşisi nedir?

Emperyalizm aşamasında bankaların yeni roller oynamaya başlamasıyla birlikte tekellerin baskısı da önemli oranda artmıştır. Başlangıçta bankalar, ödemelerde aracı rolü oynardı. Kapitalizm geliştikçe bankaların faaliyet alanı da genişledi. Bankalar birer kapital tüccarı oldular: artık bankaların yaptığı iş, elinde bulunan parayı şu ya da bu sebepten dolayı o anda işletemeyenlerden düşük faizle alıp, o paraya ihtiyacı olan iş adamlarına bunu yüksek faizle vermektir. Demek ki, bankalar çeşitli halk

tabakalarının kendilerine emanet ettiği tasarrufları toplayıp, bunları iş adamlarının emrine verir.

Birkaç büyük banka, tıpkı endüstri alanındaki bazı şirketler gibi öne geçer; büyük para gelirlerini toplarlar ve her büyük kapitalist ülkede dört ya da beş banka bütün bankacılık sistemine hâkim olur; öteki bankalar tamamıyla bunların emri altına girer. Bu dev bankalarda toplanan büyük sermayeler endüstriye yatırılır ve böylelikle bankalar da endüstri teşebbüslerinin ortakları haline gelerek bunların ticarî işlerinde söz sahibi olurlar.

Dev bankalar, endüstri alanındaki tekel birlikleriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Bir kural olarak denilebilir ki, dev tekellerle, dev bankaları yönetenler aynı kişilerdir. **BANKACILIK KAPİTALİ İLE ENDÜSTRİ KAPİTALİ BİRLEŞEREK FİNANS KAPİTALİNİ MEYDANA GETİRİR. İşte bundan dolayı emperyalizme aynı zamanda FİNANS KAPİTALİ AŞAMASI adı da verilir.**

Her kapitalist ülkede bütün iktisadî hayatın kilit noktaları en zengin birkaç tekелci ile bankerin elinde toplanmıştır. Bunlar büyük sermaye yatırımları yaparak, en büyük endüstri şirketleriyle bankalardaki büyük sermaye paylarına ve dolayısıyla o kuruluşlara hükmederler. Milyonlarca işçinin yarattığı muazzam kârlar, bunların dipsiz kasalarına akar. Ve bir kural olarak, iktisadî hayata kim hükmediyorsa, bütün ülkeye de o hükmeder. Bu bakımdan herhangi bir kapitalist ülkenin kaderini belirleyenler, en büyük birkaç finans ve endüstri oligarkının meydana getirdiği kadrimutlak finans oligarşisidir. (Yunanca olan **OLİGARŞİ** kelimesi, birkaç kişinin, yani azınlığın hâkimiyeti demektir).

Çağdaş kapitalizm, halk kapitalizmi olma yolunda mıdır?

Kapitalist toplumda genellikle, ticaretin bellibaşlı yürütücüsünün reklâm olduğu söylenir. Kapitalist ülkelerdeki politikacılarla, «kapitalist usulü yaşayış tarzı»nın

propagandacıları özel bir «mal» satmak zorundadırlar. Bu «mal», kapitalist sistemin ta kendisidir. Onlar, kapitalizmin propagandasını ticarî reklâmcılık kurallarına göre yürütürler.

Onlar, modern kapitalizmin «demokratik» halk kapitalizmi olduğunu iddia ederler ve kapitalist sistemi «bölük toplumu», «refah devleti» olarak öne sürerler. Ne var ki bütün bu reklâmcılık gerçeğe ilk temasta parça parça dökülür.

Amerika Birleşik Devletleri'nde kapitalizm son derece elverişli şartlar altında gelişmiş ve bu ülke dünyanın en yüksek yaşayış düzeyine ulaşmıştır. Ne var ki, Amerikan yaşayış standardının ortalama rakamları arkasında çok büyük zıtlıklar gizlidir.

1964 yılı başlarında Başkan Johnson, A.B.D. Kongresi'ne verdiği mesajda, Amerikan ailelerinin en aşağı beşte birinin ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar düşük gelirli olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Başkan, A.B.D.'nde yoksulluğun ulusal bir problem olduğunu, 33-35 milyon Amerikalı'nın ümitsiz koşullar altında, insan haysiyetiyle bağdaşmıyacak şekilde, asgarî geçim standardının altında yaşadığını ifade etmişti.

A.B.D.'nde yıllardan beri bir tabakalaşma süregelmektedir. Ufak çiftçiler yokolmakta, toprak büyük kapitalist çiftçiler tarafından yutulmaktadır. A.B.D.'ndeki çiftlik sayısı 1940'da 6 100 000 iken, bu sayı 1960'da 4 500 000'e düşmüştür. 1952 ile 1959 yılları arasında çiftçilerin gelirleri üçte bir oranında azalmıştır.

Kapitalizm savunucuları, «gelirlerin aynı düzeye getirilmesi» sözünü sık sık kullanarak, bunun gerçekleştirildiği inancını yaymağa çalışmaktadırlar. «Gelirlerin aynı düzeye» nasıl getirildiğini Amerikan basını çok güzel ortaya koymaktadır : aynı basın bir yandan yoksulluk çeken milyonlarca aileden söz ederken, bir yandan da mil-

yonerlerin sınırsız lüks yaşayışını anlatır. Kuyumcu dükânlarında, bir tanesinin bile fiatı, ortalama bir işçi ailesinin yıllık gelirinden çok yüksek olan mücevherler satılmaktadır. Amerikalı zengin, genellikle köpeğini beslemek için, bir işçinin tüm gelirinden çok daha fazla para harcar.

Kapitalist dünya ekonomisinin temelleri nelerdir?

Finans kapitali bütün kapitalist dünyayı ağı içine almıştır. Kâr peşinde olan tekeller, özellikle, zengin ham madde kaynaklarına ve ucuz insan gücüne sahip iktisaden geri kalmış ülkelere kapital ihraç ederler. Tekeller bu ülkelerde ulusal kaynakları çok ucuza kapatır ve kendi işletmelerini kurarlar. Kapital ithal eden ülkeler, bir avuç tekeli emperyalist ülkeye muazzam haraclar öderler.

Kapitalist hükümdarlar yalnız kendi iç pazarlarıyla yetinmezler. Çeşitli ülkelerin tekelleri, tüm kapitalist dünyadaki pazarların bölüşülmesi için aralarında anlaşmalar yaparlar. İşte uluslararası kapitalist birlikleri, uluslararası tekeller böyle ortaya çıkar. En önemli madenlerin işletmeleri, bellibaşlı ticarî malların satışı ve deniz ticareti birkaç tekel arasında bölüşülmüştür.

Kapitalizm savunucularının iddia ettikleri gibi kapitalizmin «medeniyet getirici bir görevi» bulunduğu yalandır. Tekel kapitalizminin, emperyalizmin getirdiği biricik şey köleliktir. Gerçekten de kapitalizmin yayılışı sonucu, bütün dünyada insan nüfusunun büyük çoğunluğu, endüstri bakımından gelişmiş birkaç ülkenin tekel kapitalinin boyunduruğu altına girmiştir.

Sömürgecilik siyaseti ve güçsüz ülkeleri boyunduruk altına almak suretiyle büyük imparatorluklar yaratma çabası, kapitalizmin tekel aşamasından, hattâ kapitalizmin doğuşundan önce de vardı. Daha XVIII. yüzyılın ortala-

rında İngilizler, son derece zengin doğal kaynaklara ve İngiltere'den birkaç misli büyük bir nüfusa sahip olan Hindistan'ı sömürgeleştirdiler. Emperyalizm çağının başında İngiltere'den başka Fransa, Hollanda, İspanya ve Portekiz de büyük topraklar ele geçirdi. XIX. yüzyılın ortasında A.B.D. komşusu Meksika'dan büyük topraklar kopardı ve daha ileriki yıllarda bazı Latin Amerika ülkeleri üzerinde tam bir hâkimiyet kurdu. İşte böylece, XX. yüzyılın başlarında, dünyanın çeşitli bölgelerindeki «hür» toprakların büyük bölümü sömürge haline gelmiş; üzerinde bir milyar insanın yaşadığı, sömürge ve yarı sömürge haline getirilmiş bir sürü ülke emperyalistler arasında bölünmüş bulunuyordu.

Dünyanın bölüşülmesi tamamlandıktan sonra, bu sömürge ve yarı sömürgelerin yeniden bölüşülmesi için kapitalist ülkeler aralarında mücadeleye başladılar. Bu mücadele insanlığın başına iki büyük, yıkıcı savaş felâketi getirdi : Birinci ve İkinci Dünya Savaşları.

Emperyalizmin ana özellikleri nelerdir?

- 1 — Üretim ve sermayenin toplanması öyle bir dereceye ulaşır ki, bunun sonucunda tekeller ortaya çıkar ve tekeller iktisadi hayatta büyük rol oynar;
- 2 — Tekel bankacılık kapitali, tekel endüstri kapitaliyle birleşir ve bu temel üzerine de finans, kapitali, finans oligarşisi kurulur;
- 3 — Mal ihracı yanısıra, kapital ihracı büyük bir önem kazanır;
- 4 — Dünya piyasalarını aralarında bölüşen uluslararası kapitalist tekel birlikleri kurulur;
- 5 — En büyük kapitalist güçler tarafından dünya topraklarının bölüşülmesi tamamlanır.

Emperyalizm, kapitalizmin özel bir aşamasıdır. Emperyalizm her—eyden önce tekel kapitalizmdir; ikinci olarak, sömürücü ve çürümekte olan bir kapitalizmdir.

Emperyalizmin esası, SERBEST REKABETİN YERİNİ TEKEL HÂKİMİYETİNİN ALMASIDIR.

SON

İ Ç İ N D E K İ L E R

POLİTİK EKONOMİNİN KONUSU

Politik ekonomiyi hangi bilim kategorisine girer?	5
Politik ekonomi üretimin hangi yanını inceler?	6
Toplum yaşayışında üretimin tuttuğu yer nedir? ...	6
Marksizmin toplumsal bilimde yaptığı	
ihtilalin esası nedir?	6
Üretimin temel öğeleri nelerdir?	8
Hangi insan faaliyetine çalışma denir?	9
İşlenen maddeler nelerdir?	10
Çalışma araçları nelerdir?	12
Üretim araçları nelerdir?	13
İnsan çalışmasının belirgin özellikleri nelerdir?	14
İnsanın hayvanlar dünyasından çıkışı sürecinde	
çalışmanın oynadığı rol ne olmuştur?	15
Çalışmanın toplum hayatında tuttuğu yer nedir? ...	17
Zorunlu ihtiyaç maddelerinin üreticisi olarak	
çalışmanın oynadığı rol nedir?	18
Üretimin ilerleyişi neyle ifade olunur?	19
İş bölümü nasıl gelişmiştir?	19
Üretici güçler nelerdir?	20
Üretim ilişkileri nelerdir?	21
Toplumdaki üretici güçlerle üretim ilişkileri	
arasında varolan bağlar nelerdir?	23
Üretim tarzı nedir?	24
Tarihte belli başlı	
hangi üretim tarzları biliniyor?	24
İnsanın insan tarafından	
sömürülmesinin esası nedir?	24
İnsanın insan tarafından	
sömürülmesi ezelden beri var mıydı?	25

Üretim tarzındaki değişiklikler	26
nerden ileri geliyor?	28
Politik ekonominin konusu nedir?	29
Çağımızda politik ekonominin önemi nedir?	30
Ekonomik kategori nedir?	31
Ekonomik kategoriler sabit midir?	32
Ekonomik kanun neye derler?	32
Ekonomi kanunlarının mahiyeti nedir?	33
Toplumsal üretim sürecinin	
temel öğeleri nelerdir?	33
Ne cins tüketimler vardır?	34
Kaç türlü dağılım biçimi vardır?	34
Üretim, dağılım, mübadele	
ve tüketim arasındaki ilişkiler nelerdir?	34
Üretimin belirleyici rol oynadığı görüşünün, politik	
ekonominin konusunu anlamak bakımından taşıdığı	
önem nedir?	36

KAPİTALİST EKONOMİ SİSTEMİ

Kapitalizm nasıl doğdu?	38
Kapitalizmin ortaya çıkış şartları nelerdi?	39
İşçi sınıfı nasıl ortaya çıktı?	39
Kapital nasıl doğdu?	41
Kapitalizmin incelenmesinde bir ticarî malın	
çözümlemesinin oynadığı rol nedir?	42
Ticarî mal üretiminin	
ortaya çıkış şartları nelerdir?	42
Bir ticarî malın	
sahip bulunduğu nitelikler nelerdir?	43
Başka başka ticarî malların	
ortak niteliği nedir?	44
Değerin esası nedir?	45
Kapitalist üretim anarşisi nedir?	46
Para niye büyür?	48
Kapital nedir?	48
Çalışma gücü niye bir ticarî mal olur?	51
Bir ticarî mal olarak	
çalışma gücünün değeri nedir?	51
Artık değer nedir?	53

Kapitalist sömürü, eski	
sömürü biçimlerinden hangi bakımlardan ayrılır? ...	53
Kapitalist sömürü gözden nasıl gizlenir?	56
Artık değer kuramının önemi nedir?	57
Kapitalist sistemde	
makinelere oynadığı rol nedir?	58
Makinelere kapitalist sistemdeki	
kullanılışının doğurduğu çelişkiler nelerdir?	59
Kapitalizmle mücadele,	
teknolojik ilerlemeyle mücadele mi demektir?	60
Kapitalist sistemde iktisadî	
buhranlar neden olur?	61
Artık üretimin nedenleri nelerdir?	62
İktisadî buhranların zararları nelerdir?	63

KAPİTALİZM - EMPERYALİZMİN TEKEL AŞAMASI

Emperyalizme geçiş nasıl oldu?	65
Tekel nedir?	66
Amerika Birleşik Devletleri'nde krallar var mı? ...	67
Tekel hâkimiyetinin sonuçları nelerdir?	69
Finans kapitali ve finans oligarşisi nedir?	70
Çağdaş kapitalizm,	
halk kapitalizmi olma yolunda mıdır?	71
Kapitalist dünya ekonomisinin	
temelleri nelerdir?	73
Emperyalizmin ana özellikleri nelerdir?	74

İZLEM YAYINLARI

SOSYAL KONULAR

ÇİN'DE SOSYALİZMİN KURULUŞU

Ch. Bettelheim, J. Charriere - Kenan Somer 500

LOUIS BONAPARTE'İN DARBESİ

Karl Marx - Ahmet Acar 500

1917 RUS DEVRİMİ

F.X. Coquin - Atilla Tokatlı 750

SARTRE CAMUS ÇATIŞMASI

J.P. Sartre, A. Camus, F. Jeanson - B. Onaran. 600

MARKSİZM EGZİSTANSİYALİZM

J.P. Sartre, R. Garaudy, J. Hippolite, J.P. Vigier,
J. Orcel - Necati Engez 400

DİRENEN FAŞİZM I.

Dr. Çetin Özek 1000

ŞİİR KİTAPLARI

835 SATIR,

SESİNİ KAYBEDEN ŞEHİR, VARAN 3 (2. Basım)

Nâzım Hikmet 750

GECE GELEN TELGRAF,

PORTRELER, 1 + 1 = BİR

Nâzım Hikmet 400

İNSAN MANZARALARI

Nâzım Hikmet 500

HİKÂYE KİTAPLARI

GÜNÜMÜZ ALMAN HİKÂYELERİ

Çeviren: Burhan Arpad (ciltli) 1000

TAŞI TOPRAĞI ALTIN

Burhan Arpad 300

AÇ HARMANI

M. Başaran 200

TİYATRO KİTAPLARI

YUSUF İLE MENOFİS

Nâzım Hikmet 400

BİR ÖLÜ EVİ, OCAK BAŞINDA

Nâzım Hikmet 400

İNEK	
Nâzım Hikmet	300
AYAK BACAK FABRİKASI	
Sermet Çağan	500
ORMANDA, ANA HANIM KIZ HANIM	
Cahit Atay	400
VATANDAŞ OYUNU	
Genç Oyuncular	250
BEN DEVLETİM	
Recep Bilginer	500
KIRLI ELLER	
J.P. Sartre - Berin Nadi	400
OPPENHEİMER OLAYI	
H. Kipphardt - Sevim Özakman	500
BAY PUNTILA İLE UŞAĞI MATTİ	
Bertolt Brecht - Adalet Cimcoz	500
ÜBÜ (2. Basım)	
Alfred Jarry - Asaf Çiyiltepe	250
KAYIP MEKTUP	
İ.L. Caragiale - Selâhattin Hilav	500
OTELCİ KADIN	
Carlo Goldoni - Coşkun Tunçtan	250
OYUN YAZARI	
Özdemir Nutku	500
JAPON VE ÇİN TİYATROSU	
Yılmaz Çolpan	300
Burhan Arpad	500
KARİKATÜR ALBÜMÜ	
HİYEROGLİF	
Turhan Selçuk	800
ROMANLAR	
Dimitir Dimov - Burhan Arpad	2X15 = 30 Lira

Yayımlayan : İzlem Yayınevi — Cağaloğlu, Nuruosmaniye
Cd. Benice Han 61-62 Tel.: 27 00 16 — Kapak düzeni: Ersal
Yavi — Kapak baskısı: Bozak Basımevi — Dizgi, baskı :
Acar Basımevi — Temmuz 1968, İstanbul

emekçinin kitaplığı

politik ekonominin esaslari

Politik ekonomi nedir
Üretim tarzı nedir
Çalışma ne demektir
İşlenen maddeler nelerdir
Çalışma araçları nelerdir
Üretim araçları nelerdir
İş bölümü nasıl gelişmiştir
Ekonomik kanun neye derler
Ekonomik kategori nedir
Ne cins tüketimler vardır
Kapitalizm nasıl doğdu
Emekçiler nasıl ortaya çıktı
Değerin esası nedir
Para niye artar
Artık değer nedir

